

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 1, February 2022

www.historystudies.net

HAYAT MECMUASI'NDAN (1926-1930) TARİH DİSİPLİNİ VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN ÇIKARIMLAR

*Inferences from Hayat Mecmuası (1926-1930) on the Discipline of History and
History Teaching*

Arş. Gör. Yasemin Işık

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

yasemin_261@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3707-230X

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 19.12.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 18.02.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1074

Atıf – Citation:

Yasemin Işık, "Hayat Mecmuası'ndan (1926-1930) Tarih
Disiplini ve Öğretimine İlişkin Çıkarımlar", *History Studies*,
14/1, Şubat 2022, s. 105– 132.

HAYAT MECMUASI'NDAN (1926-1930) TARİH DİSİPLİNİ VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN ÇIKARIMLAR

Inferences from *Hayat Mecmuası* (1926-1930) on the Discipline of History and History Teaching

Arş. Gör. Yasemin Işık

Öz

Toplumların ve insanların zaman ve mekân itibarıyla geçirdikleri gelişmeleri sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen tarih disiplini, gerçekleri ortaya koyması yönüyle önem arz etmektedir. Toplumsal gücün sağlanmasının yolu da “toplumsal hafızayı” teşkil eden tarihi mirasa sahip çıkmaktan geçmektedir ki gelecekte atılacak adımlar doğru olsun. Nitekim arz ettiği bu önemden dolayı “tarihin öğretimi” her dönem her toplum için üzerinde durulması gereken bir mesele olmuştur; toplumsal değişim süreçlerine bağlı olarak da şekillenmiştir. Özellikle modern (millî) devletlerin kurulma ve gelişme süreçlerinde “eğitim” kurumu araç olarak; “modern toplum inşası/kimlik inşası” hedefinde “tarih öğretimi” odak noktası olarak görülmüştür. Tarih öğretiminin en temel amacı da “siyasal toplumsallaşma” olarak belirlenmiştir.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, tarih ile yakından ilgilenmiş ve yanlış, eksik bulunduğu tarih anlayışını değiştirerek Türk tarihi çalışmalarında önemli adımlar atmıştır. Devlet'in sesi olarak yayımlanan *Hayat Mecmuası*, bu atılan adımların, dönemin tarih anlayışının kavranması noktasında dikkat çekici bir yayındır. Bu bağlamda *Mecmua*'da öne çıkan isimler şöyledir: *Mehmet Emin (Erişirgil)*, *Avni (Başman)*, *Köprülüzade Mehmet Fuat*, *Zeki Mesut (Alsan)*, *Mustafa Şekip (Tunç)*, *Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)*.

Bu çalışma, yöntem olarak nitel araştırmalardan kaynak taramasına dayanmaktadır. Tarihsel metinlerin değerlendirilmesinde “içerik analizi” kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, bahsi geçen yazarların “tarih disiplininin önemi, tarihsel metod eleştirisi, yeni ideoloji ve değerlerin aktarımı, siyasi eğitim, yükseköğretimde tarih” gibi tartışma başlıklarına dair değerlendirmelerini, Erken Cumhuriyet Döneminin tarih anlayışı kapsamında ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı, *Hayat Mecmuası*, Tarih Öğretimi, Tarih Disiplini Üzerine Tartışmalar, Yükseköğretimde Tarih.

Abstract

The discipline of history, which examines the developments of societies and people in terms of time and space, in a cause-effect relationship, has importance in terms of revealing the facts. The way to ensure social power is to protect the historical heritage that constitutes the “collective memory” so that the steps to be taken in the future can be correct. As a matter of fact, due to the importance it offers, “teaching history” has always been an issue that should be emphasized for every society; it has also taken shape depending on the processes of social change. Especially in the establishment and development processes of modern (national) states, the institution of “education” has been seen as a tool, and “history teaching” has been seen as a focal point in the goal of “construction of modern society/identity”. The most basic purpose of history teaching has been determined as “political socialization”.

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the new Republic of Turkey, was closely interested in history and took important steps in Turkish history studies by changing the understanding of history that he found wrong and incomplete. *Hayat Mecmuası*, published as the voice of the State, is a remarkable publication in terms of comprehending the steps taken and the understanding of history of the period. In this context, prominent names in *Mecmua* are as follows: *Mehmet Emin (Erişirgil)*, *Avni (Başman)*, *Köprülüzade Mehmet Fuat*, *Zeki Mesut (Alsan)*, *Mustafa Şekip (Tunç)*, *Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)*.

This study is based on resource screening from qualitative research as a method. “Content analysis” was used in the evaluation of historical texts. The aim of the study is to reveal the evaluations of the mentioned authors on such topics as “the importance of the discipline of history, historical method criticism, transfer of new ideologies and values, political education, history in higher education” within the scope of the understanding of the history of the Early Republican Period.

Keywords: Understanding of History in the Early Republican Period, *Hayat Mecmuası*, History Teaching, Debates on the Discipline of History, History in Higher Education.

Giriş

19. yüzyılda kurumsallaşan ve profesyonel bir disipline dönüşen “*tarih*”, 20. yüzyılın başlarında daha belirgin olmak üzere akademik programlarda edebiyatın bir şubesi olmaktan çıkarılmış, bağımsız bir bilim haline getirilmiştir.¹ Bir “araştırma ve soruşturma” disiplini olarak “*tarihin nesnesi*”, tarihçinin incelemeye çalıştığı insana ait olan geçmiş; “*tarihin değeri*” de bize insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğretmesidir. Tarihçinin başta gelen görevi, imgelemsel olan tarihsel olayların iç yüzünü araştırarak kanıtlar ve belgeler yardımıyla geçmişin bütüncül resmini yeniden çizmektir. Geçmişin resmi daima tamamlanmamış kalacağından, herhangi bir zamanda düzeltilmesi de mümkündür. Her yeni kuşak tarihi kendine göre yeniden yorumlayabilmeli ve yazabilmelidir.²

Bir yönüyle toplumların ve insanların geçmişi olarak yaşanmış-tarihsel olaylar topluluğunu karşılayan “*tarih*”, diğer yönüyle de bu yaşanmış olanları, yani geçmişi kendisine konu edinerek araştırıp değerlendiren bilim dalı, “*tarih bilimi*”dir.³

Hem Batı hem de Batı-dışı toplumların modernleşme süreçlerine bağlı olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, tarihin sadece “*geçmişin bilimi*” değil, aynı zamanda “*bugünün*” ve günün değerlerinin taşındığı “*geleceğin bilimi*” olduğu anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl boyunca yaşananlar sonucunda, 20. yüzyıl boyunca da modernleşme yolunu takip eden ulus devletlerde toplumsal ve kültürel değişim görevini bir proje haline getirerek üstlenen iktidarlar, sahip oldukları yeni değerler ve ideolojileri çerçevesinde “toplumu şekillendirme/modern-millî toplum inşası” hedefleri adına “*eğitim-öğretim meselelerine, okullara, öğretmenlere, tarih bilincine (millî şuura)*” âdeta kutsallık atfetmişlerdir. Ulusal ideolojiye bağlı siyasal kültür, yeni kimliği üretip geliştirmek, yaygınlaştırmak için “*millî ve aynı zamanda modern-laik, demokratik yurttaşlar yetiştirme*” yolunu seçtiğinden ideolojik değişikliklere bağlı olarak “*kimlik inşası olgusu*” da dönemsel değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir.⁴ Dolayısıyla kimlik inşasının, yani kültürel miras ile değişimin taşıdığı yeni değerlerin topluma aktarımı faaliyetlerinin merkezinde olan “*eğitim anlayışı-felsefesi/öğretim sistemleri/millî bilinç/tarih anlayışı/tarih öğretimi...*” gibi unsurların da dönemsel şartlara göre değişerek günümüze ulaştığı açıktır.

Modernleşme olgusuna bağlı olarak, 19. yüzyıldan itibaren, diğer bilimsel disiplinlerde olduğu gibi tarih alanında da derinden hissedilen değişimler yaşanmış, tarihçilik yeniden inşa edilmiştir. Modernleşmeyle şekillenen ideolojiler, kendi değerler dünyası çerçevesinde yeni yeni “*tarih düşünceleri*” icat etmişler ve doğal olarak doğrudan ya da dolaylı bir biçimde tarihçiler de bu düşüncelerden etkilenmiştir.⁵

“Kimlik oluşumu/kimlik inşası” eyleminin bir aracı olan *tarih*, bu anlamda “*bireye içerisinde bulunduğu toplumu ve o bireyin o toplumun 'neresinde' duracağını ayırt edebilmesini öğretir.*” Tarihin zamanla içselleştirilmesiyle oluşturulan “*Tarih Bilinci*”, geriye dönülmez bir biçimde bireyleri bilinçli ve kişilik sahibi olarak yaratmıştır. Modernleşme sürecinde olan toplumda karşısına çıkan iki soru ile muhatap olan birey, “*Modernleşmeci/Aydın Olmak mı?*”; “*Yoksa*

¹ Bkz. Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Çeviren: Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005; Ahmet Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011.

² R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çeviren: Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007, s. 44-46/313-327.

³ Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Fırat Üniversitesi Yayını, Elâzığ 1999, s. 3; Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 15.

⁴ Cevat Özyurt, “Türkiye’de Eğitim İdeolojisi ve Kimlik İnşası”, *Eğitime Bakış Dergisi*, S.: 26, 2013, s. 9-12; Mustafa Ekincikli ve Yasemin Işık, “Ebedî Şeften Millî Şefe Kimlik İnşası; Yeni Nesil Yetiştirme Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Theory and Practice in Education- Science, Experience and Knowledge*, Editors: Nevide Akpınar Dellal, S. Koch, W. Stankowski, (Contemporary Educational Research Association), Lambert Academic Publishing LAP, Düsseldorf 2019, December-ISBN: 978-620-0-44130-0, pp. 267.

⁵ Bkz. *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler*, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020.

Çağın Gerisinde Kalmak/Tutucu Olmak mı?” seçimini yapmak durumunda kalmıştır. “Tarih’in büyük adamları yarattığı ve bu büyük adamların da Tarih’i yarattığı” düşüncesi de “Tarih ideolojileri var etti; sonunda da ideolojiler Tarih’i yaratıp, biçimlendirecektir” şeklinde evrilmiştir.⁶

Tarihsel anlamda “bilinç”, oluşturulan, birliktelik, öznelarasılık zemininde meydana getirilen ve değişik tarihsel dönemlerde, değişik kültür ortamlarında değişik kılıklar alabilen bir şeydir. Dolayısıyla “Tarih Bilinci” bağlamında düşünüldüğünde; “zihin, arzulama, irade, duyumsama, vicdan ve duygular, katılım, farkındalık” çerçevesinde sahip olunan *bilinç*, her çağ ve dönemde farklılıklar göstermiş, tarihsel/toplumsal koşulların değişmesiyle şekil almış ve buna göre de kimlikleri biçimlendirmiştir.⁷

Birey açısından öncelikle merakı giderme, geçmişteki olayların içyüzünü öğrenme olanağı veren *tarih*, ikinci aşamada bilgi artırıcı bir işlev görmekte, mesleğe, felsefeye, dine ve değişik ideolojilere ilişkin görüşlere destek olmaktadır. Aynı zamanda *tarih*, bilim adamlarına, yöneticilere, politikacılara ve ilgilenen herkese bugünü daha iyi anlamayı, gelecek için görüş bildirmeyi, geçmişten bazı dersler çıkarmayı sağlayan verileri de içermektedir. Ancak tüm bunların ötesinde *tarih*, “*bireysel ve toplumsal kimliğin*” hem oluşmasını sağlayan bir süreç hem de onun ortaya çıkarılmasında kullanılacak bir alandır; millî kimliğinin bilincinde olan kişilere özgüven vermektedir. Milliyetçi duyguları güçlendiren bir öge olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla önceleri “geçmiş hakkında geniş bilgi edinme, ünlü komutanların yaşamlarını ve başarılarını ayrıntıları ile öğrenme” biçiminde başlayan Atatürk’ün tarih ilgisi, giderek “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurma, Türk İnkılâbını gerçekleştirerek ilkelerini temellendirme, millî kimliği belirleyip Türk Milletine özgüven sağlamaya*” kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Atatürk’ü diğer devlet kurucularından ve modernleşmecilerden ayıran özelliklerden biri de O’nun tarihten çok geniş ölçüde yararlanmış olması, tarih çalışmalarına büyük önem vermesi ve bunu bir kuram “tez” oluşturacak düzeyde günlük yaşamının bir uğraşı durumuna getirmesidir.⁸

Zaman içerisinde tarih bilinci ve anlayışında yaşanan değişim “*tarih eğitimi ve öğretiminde (programlarda, ders kitaplarında, materyallerde)*” de kendini göstermiştir. Türk Modernleşme sürecinde tarih öğretiminin gelişimine baktığımızda; tarihin ders olarak okul müfredatlarına girişinin 19. yüzyılın ikinci yarısına denk geldiğini görmekteyiz. Böylece tarih, topluma hitap eden bir alan olarak ortaya çıkmış, hazırlanan ders kitapları ve yayınlar tarih eğitimi ve öğretimini daha sistemli hale getirmiştir. Başlangıçta tarih ders kitaplarının ağırlık noktası Osmanlı hanedanı ve İslâm tarihi olmuş, İslâm ve Osmanlı öncesi tarihe çok az yer ayrılmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde “Türkçülük” akımının gelişmesi ile “*millî tarih anlayışı*” okullardaki müfredata yansımış ve ders kitaplarında Osmanlı hanedanının Orta Asya ve Türk kökenli olduğu vurgusu yapılmıştır. Ancak bu millî anlayışın uyanmasına rağmen II. Meşrutiyet’ten sonra Avrupalı bilginlerin eserlerine dayanılarak, ciddi eleştirel bakıştan geçirilmeden yapılan aktarımların, hatalı bilgiler ve iddiaların; çevirisi yapılan “umumi tarih” kitaplarının memlekette yerleşmesi eleştirilere sebebiyet vermiştir. Zaten yeni Türk Devleti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün tarih çalışmalarına eğilmesinin nedeni de budur. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e tarih anlayışlarına bağlı olarak gelişen tarih öğretiminin süreçlerini şöyle özetleyebiliriz: “*Tanzimat Dönemi, II. Abdülhamid Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi, Atatürk Dönemi (Türk Tarih Tezi), İnönü Dönemi (Hümanist Dönem- Mavi Anadolu Tarih Tezi, Muhafazakâr Anadolu Tarih Tezi), 1950-1970’lerde Asya Tipi Üretim Tarzı Anlayışı, Türk-İslam Sentezi Dönemi ve 2000’li yıllar ve*

⁶ Kemal Arı, “Tarih Yazımında İdeolojiler, Mitler ve Önyargılar (İzmir’in Kurtuluşu, Yüzbaşı Şerafettin ve Üçüncü Kılıç Üzerinden Bir Durum Saptaması)”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihcilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu-Bildiriler (18-20 Mart 2010)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011, s. 849-863.

⁷ Doğan Özlem, *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999, s. 171-174.

⁸ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 582-583.

sonrası.” Tüm bu süreçlerde hâkim olan görüşler ve tarih anlayışları; tarih öğretimine ilişkin müfredatı, amaçları ve ders kitaplarını etkilemiştir. Bunlara dair ülkemizde birçok alanda (kitap, makale, sempozyum, konferans, panel... gibi) önemli çalışmalar yapılmıştır.⁹

Tarih öğretiminin bahsedilen dönemlerde geçirdiği aşamalarla ilgili bizlere önemli bir kaynaklık eden alan da “*dergiciliğimiz*”dir. “Dergiler hem işlenen konunun geçmişini sunma hem de içinde bulunulan dönemdeki mevcut durumu gösterme açısından değerli kaynaklardır. Tarih eğitimi ve öğretimi bağlamında *müfredatlar, kişiler, ders kitapları, ders örnekleri, politikalar* gibi konuların yanı sıra derginin yayımlandığı dönemdeki tarih algısına ve tarih öğretiminin durumuna ışık tutmaktadır. Tarih eğitiminin tarihini değerlendirmede süreli yayınlardan sağlanan bilgiler önemlidir.”¹⁰

Erken Cumhuriyet Dönemi süreli yayınlarının en önemlilerinden birisi olan *Hayat Mecmuası*, bu bağlamda dikkat çekici bir yayındır. 2 Aralık 1926- 5 Mayıs 1930 tarihleri arasında, *bilim-düşün-felsefe-edebiyat* ve *sanat* alanlarında 146 sayılı bir koleksiyon meydana getirmiş bir surette yayımlanan *Mecmua*, “modernleşmenin millî kültürle birleştirilmesini savunmuş; bireyleri ve toplumu Cumhuriyet inkılâplarının dayandığı fikrî ve kültürel temeller doğrultusunda eğitime, Türk İnkılâbının yönelimleri ve niteliklerini, haklılığını tüm dünyaya anlatma, gençleri bilime ve sanata yönlendirerek onlara ‘mukaddes ateş/yaşam ülküsü’ kazandırma amaçlarına hizmet için çıktığını her fırsatta ilân etmiştir.” Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin millî ve modern toplum inşası politikasında “*yetiştirilmek istenen yeni insan tipi*” yönünden de *Mecmua* çok değerlidir. Tırajı zaman zaman 6 bine ulaşmış olan *Hayat Mecmuası*’nın sorumlu müdürlüğünü 3 Mayıs 1928’e kadar Mehmet Emin Erişirgil, daha sonra sırasıyla Nafî Atuf Kansu ve Faruk Nafiz Çamlıbel yürütmüştür. Erişirgil, Avni Başman ile birlikte dergiye “*pragmatizm ve hayat felsefesi rengini*” vermiş; “*Türk İnkılâbı için ne faydalı ise o doğrudur ve bize gereklidir*” anlayışını geliştirmiştir.¹¹

Eğitim ve öğretim sistemi, felsefesine ilişkin önemli detayları içinde barındıran *Hayat Mecmuası*’nda “*tarih disiplini ve öğretimi*” ile ilgili yayımlanan makaleler; genelde Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışının, özelden de tarih anlayışının anlaşılması noktasında dikkat çekmektedir. Yükseköğretimde gelişmeler kapsamında tartışmaya alınan makaleler, modernleşme ekseninde bu alandaki hamlelerle ilgili ipuçlarını da sunmaktadır. Nitekim, “eğitim temelli olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde en başından itibaren yükseköğretim ciddi anlamda önemsenmiştir. Cumhuriyet Darülfünunu ve hocaları, bilimin yol göstericiliğinde toplumun yeniden biçimlenmesine, Türk İnkılâbının geliştirilmesi ve yerleştirilmesine hizmet etmiştir.”¹²

⁹ Bkz. *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler*; Özcan, age; Nevzat Köken, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014; *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, Editör: Ahmet Şimşek, PegemA Akademi, Ankara 2017; Ebru Ardıç ve Fahri Kılıç, “Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Öğretim Materyalleri: Tarih ve Yurt Bilgisi Dersleri”, *Turkish History Education Journal (TUHED)*, C.: 6, S.: 2, 2017, s. 363-382; Ahmet Vurgun, *Millî Tarih Nedir?*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016; Ahmet Vurgun, “Türk Kültürü Dergisinde Tarih Eğitimi Tartışmaları (1963-1978)”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.: 3, S.: 6, 2021, s. 487-500.

¹⁰ Bahri Ata, “Tarih Öğretiminin Tarihi (1869-1922 Dönemi)”, *Türkiye’de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı*, Editör: İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu, PegemA Akademi, Ankara 2017, s.1-28; Vurgun, agm, s. 489.

¹¹ Yasemin Işık, *Hayat Mecmuası’nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930)*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007; Yasemin Işık, “Hayat Mecmuası”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)* içinde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2009, C.: 1, s. 258-260; Yasemin Işık, “Hayat Mecmuası Çerçevesinde Türk İnkılâbının Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C.: 7, S.: 3, 2020, s. 76-130; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 2001, s. 427; Osman Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 233-234.

¹² Fahri Özteke, “Türk Yükseköğretiminin Rasyonalist Evrimi ve Darü’l-Fünun’da Görev Yapmış Yabancı Uyraklı Bilginler”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.: 11, S.: 22, Nisan 2019, s. 231-251.

Araştırmada *Mecmua*'nın yazılarını değerlendirmeye geçmeden evvel Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih anlayışı ve yönetiminde gerçekleştirilen tarih çalışmalarını kısaca özetlemek faydalı olacaktır.

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Dönemin Tarih Çalışmaları

II. Meşrutiyet Döneminden itibaren Türkçülük faaliyetleri sonucunda Türkler arasında uyanan millî şuur ve milliyet fikirleri sayesinde kazanılan Bağımsızlık Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran Atatürk, tarih bilimine yeni bir metot ve değer kazandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, milliyetçilik hareketlerine paralel olarak *Türkler*, *Türk kültürü*, *Türk coğrafyası* kavramları çerçevesinde yeni bir tarih görüşü oluşmaya başlamış olsa da henüz Türk Tarih Tezi ileri sürülmemiştir.¹³

Yeni Devlet'te “yeni millet inşası” gereğinden dolayı “*millî bir tarih*” görüşünün, eğitim ve kültür çalışmalarının geliştirilmesini öncelikli bir vazife olarak gören Atatürk, bu alanlarda seferberlik başlatmıştır.¹⁴ Çağdaş eğitim “millî eğitim” temelinde düşünüldüğü için, millî tarih anlayışı çerçevesinde Atatürk, tarih programları ve tarih ders kitaplarının içeriğinin millî bakış açısıyla hazırlanmasını öngörmüştür.¹⁵

“*Tarih bilmek, tarih okumak, tarih yazmak, tarih bilincine sahip olmak*” kabiliyetlerinin hepsini taşıyan; “vatan ve millet sevgisini” daha beşik çocuğu iken annesi Zübeyde Hanımdan alan Mustafa Kemal Atatürk, öğrencilik yıllarından itibaren *tarihe* meraklı olmuş ve bu alanla daima meşguliyeti devam etmiştir. Tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge (1865-1945), askeri okullarda ders programına *millî tarihi* koyan ve ilk kez İslam ve Osmanlı tarihi yerine *eski Türk tarihine* yer veren, Atatürk'ün fikir dünyasının oluşmasında önemli yeri olan bir isimdir. Öğrenim süresi boyunca Mustafa Kemal'in en büyük heves ve hırslının tarih okumak olduğu, olayları eleştirel incelediği ve arkadaşları, öğretmenleri ile tarih tartışmaları yaptığı hatıralarda görülmektedir. Millî Mücadele süresince de *eğitim* ile birlikte “tarihin/tarih öğretiminin önemi” üzerinde durduğu söz ve görüşlerinden anlaşılmaktadır. Kendisine tarihe, dile, kültüre olan ilgisi ve katkısından dolayı, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisi'nin toplantısında Müderris Yahya Kemal Beyatlı'nın teklifinin kabulü üzerine, 19 Eylül 1923'te, edebiyat alanında *Fahri Müderrislik (Profesörlük)* payesi verilmiştir. Sunulan Şahadetnamenin bir yüzünde: “*İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Fahri Müderrislik Şahadetnamesi*” yazılı, diğer tarafında da şu karar bulunmaktaydı: “*İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Meclisi Müderrisini, 19 Eylül 1338 tarihinde akdettiği içtimada, Millî Mücahedenin büyük kahramanı ve yeni Türk devletinin müessisi olan Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Türk Milleti'nin ve Türk harsının istiklâlini müeyyit ve İslam kavimlerinin hâlasına müteveccih olan tarihi mesaisini takdir ve tebci ettiğinin bir delili olmak üzere Edebiyat Medresesi Fahri Müderrisliği unvanını tevcihe karar vermiştir.*” Teşekkürlerini sunarak heyetten Şahadetnameyi teslim alan Mustafa Kemal, okul sıralarından beri çok sevdiği tarihle daima meşgul olduğunu, bu nedenle Fahrî Müderrisliğinin, edebiyattan ziyade *tarihe* ait olmasının daha uygun olacağını ifade ederek, “*Ben edebiyattan ziyade tarihle uğraşmayı severim... Tarihçilerle daha çok konuşacağız...*” demiş ve gerçekten öyle de olmuştur.¹⁶

Tarihi milliyetçiliğin bir parçası ve bir milleti ayakta tutabilmenin temel öğelerinden biri olarak gören Atatürk, her şeyden önce Türk Milletinin kendisini tanımasını ve dünya

¹³ Azmi Süslü, “Atatürk ve Tarih”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998, s. 139.

¹⁴ Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010, s. 236-237.

¹⁵ İbrahim Caner Türk, “Mustafa Kemal Atatürk ve Tarih Eğitimi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y.: 9, S.: 27, Eylül 2016, s. 424.

¹⁶ Uluskan, *age*, s. 237; Şemsettin Günaltay, “Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hâtıra”, *Belleten*, C.: 3, S.: 10, Nisan 1939, s. 272-274; Türk, agm, s. 424-432; İbrahim Caner Türk, *Osmanlı Devleti'nde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2013, s. 74-180; Özteke, agm, s. 235.

medeniyetinde yerini tespit etmesini istemiştir. Millî Mücadeleden sonra ülkenin gelişmesi ve modernleşmesinde, Türk halkının benliğini bulabilmesinde en güvenilir vasıta olarak *tarih* disiplini belirlemiştir. Türk Milletinin kendine olan güvenini artıran, millî şuurun ve millî gururun güçlendirilmesini sağlayan Türk İnkılabı ile Türkler, tarihin zenginliklerinden faydalanmış ve millî benliklerine kavuşmuşlardır. Cumhuriyet Türkiye'sinde yetiştirilecek olan yeni nesillerin eğitim öğretim programlarında yapılan yeni düzenlemeler ve kazandırılmak istenen "*millî tarih bilinci/şuuru*", Türk Milletinin kendi benliğine dönüşünü kolaylaştırmıştır.¹⁷

Atatürk'ün tarih ile ilgili söz ve görüşleri anlayışını özetler niteliktedir:

"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek insanı şaşırtacak bir nitelik alır."¹⁸

"Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."¹⁹

"Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça, bütün Türk çocukları kendileri için lazım olan atılım kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Türk çocukları bu tarihten bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu kabiliyetle kimseye boyun eğmeyeceklerdir."²⁰

"Milleti için ve milletçe yapılan işlerin hatırası her türlü hatıraların üstünde tutulmazsa, millî tarih kavramının kıymetini takdir etmek mümkün olamaz."²¹

"Eğer bir millet büyükse, kendisini tanımakla daha büyük olur."²²

"İnsanların tarihten alabilecekleri önemli dikkat ve uyanış dersleri; bence devletlerin genellikle siyasi müesseselerinin kurulmalarında, bu müesseselerin esaslarını değiştirmede ve bunların dağılımlarında ve yok olmalarında etkili olmuş olan sebeplerin ve etkenlerin incelenmesinden çıkan sonuçlar olmalıdır."²³

"Millî bilincin ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz."²⁴

"Başlarında kıymetli Maarif Vekilimiz Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddi ve devamlı çalışmalarını takdirle yâd etmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunamaz ilmî belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk Milleti için değil ve fakat bütün ilim âlemi için, dikkat ve ilgi çeken, kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim. Bu ulusal kurumların az zaman içinde, ulusal akademiler hâlini almasını temenni ederim. Bunun için, çalışkan tarih ve dil âlimlerimizin, dünya ilim âlemince tanınacak, orijinal eserlerini görmekte bahtiyar olmanızı dilerim."²⁵

"Tabiatla, bilirsiniz ki, hiçbir şey yok olmaz. Ne bir ses ne bir söz ne bir hareket, olduğu çağ ne kadar eski veya yeni olursa olsun, bütün bu oluşlar, oldukları andaki gibi tabiat içindedir. Bu dalgalanmada, zaman ve mesafe mefhumu yoktur. Bugün dünyanın herhangi bir köşesinde söylenen sözü veya akis yapan hareketleri, yine dünyanın herhangi bir köşesinde aynı anda işitmek, dinlemek, zapt etmek mümkün olduğunu görüyoruz. Yarın, bizi saran tabiat unsurları içinde binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri, olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın, bugün için esrar dolu sinesine gireceği muhakkak görülen insan zekâsı, beklenen hakikatleri ortaya koyacaktır. Yine bu insan zekâsıdır ki, beklediğimiz neticeyi elde etmemiş olmakla beraber, bugünkü araştırmacı zekâları tatmin edecek ve tarihi aydınlatacak yeni metotlar ve ilimler bulmuştur.

¹⁷ Mustafa Özodaşık, *Yeni Nesil*, Tablet Kitabevi, Konya 2006, s. 111-112.

¹⁸ Ayşe Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959, s. 269.

¹⁹ Age, s. 297.

²⁰ Enver Behnan Şapolyo, "İkinci Birleşim Birinci Oturum'da Yapılan Konuşma", *Olağanüstü Türk Dil Kurultayı 1951*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1954, s. 33; *ATATÜRKÇÜLÜK (Birinci Kitap)- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, Hazırlayan: Genel Kurmay Başkanlığı, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, İstanbul 1984, s. 359.

²¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-1*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1945, s. 353.

²² *Türk Dili- Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, 33, 1938, s. 16; *ATATÜRKÇÜLÜK (Birinci Kitap)- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, s. 359.

²³ Afet İnan, age, s. 264.

²⁴ Şapolyo, agm, s. 53; *ATATÜRKÇÜLÜK (Birinci Kitap)- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, s. 365.

²⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-1*, s. 373.

İşte Arkeoloji ve Antropoloji, o ilimlerin başında gelir. Tarih, bu son ilimlerin bulduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır. İşte bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu ilim belgelerine dayanır. Yeter ki bugünün aydın gençliği, bu belgeleri vasıtasız tanısin ve tanıtın.”²⁶

Özel kitaplığında tarih alanında kitapların (862 adet) olduğu ve Türk ve yabancı bazı tarihçilerin ve yazarların eserlerini takip edip, notlar tuttuğu, saatlerce okumalarla meşgul olduğu bilinen²⁷ Atatürk, Türkoloji ve modern tarihçiliğin gelişiminde çok büyük rolleri olan “Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü” gibi isimlerin yakın takipçisi olmuştur. Özellikle, “Osmanlı asrının Cumhuriyet’e devrettiği”, 1923 yılında “Türkiye Tarihi” eserini çıkaran ve *Hayat Mecmuası*’nın da dikkat çekici yazarlarından olan Fuat Köprülü’nün (1890-1966) çalışmaları Atatürk’ün talimatıyla Maarif Vekâleti tarafından desteklenmiştir. Köprülü’nün eserini okuyan Atatürk, tebrik mektubunda şunları yazmıştır:²⁸

“Türkiye Tarihinizin, gönderilen, birinci kitabını büyük zevk ve istifade ile okudum. Eser kıymetlidir, mühimdir. Bunu vücuda getirmek için sarf ettiğiniz ve edeceğiniz mesaiyi takdir ederim. İhtisasızın tecelli edecek eserleri millete, Cumhuriyete ifa olunabilecek hizmetlerin en kıymetli mertebesinde bulunacaktır. İlim feyzine teşne olanlarla beraber müteakip kitaplarınızın intişarına intizar ederim efendim.

Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal”

Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği üzerine Fuat Köprülü tarafından İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi’ne bağlı olarak 1924 yılında kurulan “Türkiyat Enstitüsü”, Türkiyat alanındaki çalışmalara ivme kazandırdığı gibi Köprülü’nün ve Enstitü aracılığıyla etrafında topladığı aydınların çalışmaları ile düşüncelerini aktarmaları açısından önemli bir olanak olmuştur. Sonrasında üniversiteler bünyesinde sayıları zamanla artacak olan Türkiyat birimleri özellikle “Türk-İslamcı tarihçiliğin” gelişiminde önemli rol oynamıştır.²⁹ Fuat Köprülü’nün dikkat çeken bir özelliği de 1930’larda yükselişte olan “sosyal tarihçilikten” etkilenmiş olmasıdır. Türk tarihini, İslamiyet’in kabul edilmesi ile Osmanlı evrelerini özel olarak vurgulanan kültürel bir süreklilik içinde ele almasıyla ve tarihsel analizin siyasi-askeri olaylar dökümü olmaktan çıkarılıp toplumsal ve kültürel gelişmeleri kapsayarak yapılmasını savunmasıyla Köprülü, Halil İnalcık’a göre Türkiye’de *Annales* ekolünden etkilenen ilk tarihçilerdendir. İlber Ortaylı da 1920’lerden itibaren Köprülü’nün öğrencilerine *Annales* ekolüne öncülük etmiş olan Henri Pirenne’nin eserlerini okuttuğunu belirtmiştir.³⁰

Gittiği yerlerde, yurt gezilerinde Türk tarihi ve kültürü hakkında konuşmalar yapan Mustafa Kemal Atatürk, Türk Ocaklarında yaptığı konuşmalarda da bu alanlara dikkatleri çekmiştir. Milletimizi ve dünyayı eski ve hatalı bir tarih anlayışından yeni ve doğru bir tarih anlayışına götürmek, bu yolda araştırmalar yapmak için “Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti” (1930’da) kurulmuştur. Tarih alanında en yeni kitapların ve araştırmaların bulunduğu bir kütüphane (1929 yılından sonra) oluşturulmuştur. *Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti* kurulur kurulmaz hemen işe başlamış ve on bir bölümden oluşan 606 sayfalık “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı bir eser hazırlayarak bastırılmıştır. Sekiz resmî toplantı yapan *Türk Tarihi Tetkik Heyeti*, Türk Ocaklarının kendisini feshetmesinin ardından, 15 Nisan 1931’de “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” adını alarak tüzel kişilik kazanmıştır. Cemiyetin adı, 1935’te *Türk Tarih Kurumu*’na çevrilmiştir. Türk tarihi ile ilgili şu konuların ele alınmasına karar verilmiştir: “Türkiye’nin en eski halkı kimlerdir?

²⁶ Afet İnan, *age*, s. 232-233.

²⁷ Şerafettin Turan, *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2016, s. 10-39.

²⁸ Uluskan, *age*, s. 238-240; Mehmet Fuat Köprülü, “Bir Hâtıra”, *Belleten*, C.: 3, S.: 10, Nisan 1939, s. 278.

²⁹ İsmail Güleç, “Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: 41, 2012, s. 560-561; Cangül Örnek, “Soğuk Savaş Dönemi Tarihçiliği ve Türk-İslam Sentezi Perspektifi”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler* içinde, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 95-96.

³⁰ Halil İnalcık, “Modern Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar”, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yay., Ankara 2009, s. 296; İlber Ortaylı, “Kurumların Tarihçisi Henri Pirenne Hakkında”, *Henri Pirenne Ortaçağ Kentleri*, İletişim Yay., İstanbul 2011, s. 8; Örnek, *agm*, s. 95.

Türkiye’de ilk medeniyet nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur? Türklerin Anadolu’da bir aşiretten devlet kurmaları mümkün olmadığına göre, bu olayın gerçek açıklaması nasıldır? Türklerin İslâm tarihindeki yeri ve rolleri nedir?” “Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal Kısmı” adlı, 74 sayfalık broşür hazırlanarak bastırılmış; Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin oluşturduğu özel, uzman ekip tarafından liseler için “4 ciltlik bir tarih kitabı” yazılmıştır. İlkokullar, ortaokullar ve lise düzeyinde tarih öğretimi için yeni kitapların hazırlığı devam etmiştir. Titizlikle çalışmaları sürdürülen 4 ciltlik eserde Atatürk, *İslâm Tarihi*’nin önemli bir kısmını kendisi yazmış, diğer bölümlerin yazılma sürecinde de yazarlara müdahalelerde bulunmuştur. 1932’de “Birinci Türk Tarih Kongresi”; 1937’de “İkinci Türk Tarih Kongresi” toplanmış ve “Türk Tarih Tezi” tartışılmış; Türk kültürünün diğer kültürlerle etkisi ve uzun bir geçmişe sahip olduğu tarihçiler, bilim adamlarınca ortaya konulmuştur. İkinci Tarih Kongresi dolayısıyla Dolmabahçe’de “Türk Tarihi ve Eski Eserler Sergisi” adlı sergi açılmış; büyük ilgi görmüştür. Türk İnkılâbının halka tüm ayrıntılarıyla anlatılması maksadıyla da ciddi adımlar atılmıştır. Üniversite Reformu çalışmaları sırasında *İstanbul Üniversitesi*’yle birlikte, 31 Temmuz 1933’te kurulmuş olan “Türk İnkılâp Enstitüsü”nde ilk ders 4 Mart 1934 tarihinde Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur tarafından verilmiş ve konferanslar devam etmiştir. 20 Mart 1934’te *Ankara Hukuk Mektebi*’nde ilk İnkılâp Tarihi konferansını Başbakan İsmet İnönü vermiştir. İnkılâp Tarihine ilişkin ders kitapları hazırlattırılmıştır. 20 Haziran 1935 tarihinde en yeni bilimsel metodların kullanılması suretiyle Türk tarihinin, kültürünün incelenmesi için “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi” kurulmuş; 9 Ocak 1936’da eğitim ve öğretime başlanmıştır. “Ankara İnkılâp Tarihi Enstitüsü” ise Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne bağlı olarak 15 Nisan 1942’de kurulmuş; Müdürlüğüne Prof. Dr. Enver Ziya Karal atanmıştır. Enstitü Müdürlüğü’nün bütün illere birer genelge göndererek, *İstiklâl Savaşı* ve *İnkılâp Tarihimiz* ile ilgili her türlü belge ve eşyaların toplanmasını istemesi; bağışta bulunanların adlarının Enstitü’nün şeref defterine kaydedilerek resmî gazetede ilan edileceğinin, ayrıca kendilerine “Şeref Diploması” adıyla Enstitü tarafından bir diploma verileceğinin bildirilmesi de önem arz etmektedir. 1937 yılında tarih ve kültür alanlarında yayın hayatına giren “*Bellekten*”, milletlerarası değerinde ilk ciddi ve uzun ömürlü süreli yayın olmuştur. “*Kütüphane*” ve “*arşiv*” çalışmaları Türk Tarih Kurumu bünyesinde zenginleştirilmiştir. *Türk Tarih Tezinin* işlendiği tüm bu çalışmalar, dönem gençliğinin Türk Tarihi konusunda bilinçlenmesinde ve “*sağlam bir tarih ve millî şuurla yetişmesinde*” büyük yararlar sağlamıştır.³¹

Türk Tarih Tezinin esasını şöyle özetlemek mümkündür: Türk Milletinin tarihi şimdiye kadar yazıldığı gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türkün tarihi çok daha eskidir ve temasta bulunduğu milletlerin medeniyetleri üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti’nin ümmet tarihi

³¹ *Tarih IV-Türkiye Cumhuriyeti Ders Kitabı*, Haz.: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası, İstanbul 1931; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930; Türk, agm, s. 435-440; Uluskan, *age*, s. 240-251; Özodaşık, *age*, s. 111; Köken, *age*, s. 112-162; Vurgun, agm, s. 490-493; Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1973, s. 4-45; Ercüment Kuran, “Millî Tarih Görüşümüz”, *Türk Kültürü*, S.: 85, Kasım 1969, s. 15-17; Mehmet Saray, “Atatürk ve Türk Tarihi”, *Türk Kültürü*, C.: 22, S.: 249, Ocak 1984, s. 1-18; İsmail Özçelik, Mehmet Alparğu ve Nuri Yavuz, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gündüz Eğitim Yayınları, Ankara 2001, s. 227; Refik Turan, “Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s. 99-185; Mustafa Oral, “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1933)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.: 7, S.: 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 321-333; Necdet Aysal, “Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 241-263; Fahri Özteke, “Tarihçiliğimizin Kurumsallaşması ve Bir Kültür Milliyetçisi Ahmed Zeki Velidi Togan”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C.: 13, S.: 25, Kış 2018, s. 178-179; *Ankara Hukuk Fakültesi’ndeki İnkılâp Tarihi dersleriyle ilgili bkz. Cumhuriyet Arşivi*, Belge: 030.18.01.02/ 51.3.6; *İstanbul Üniversitesi’ne bağlı Türk İnkılâp Enstitüsü’nün kurulması ile ilgili bkz. T.C. Resmî Gazete*, 6 Haziran 1933, S.: 2420, s. 2635; *Ankara İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kurulması ile ilgili bkz. T.C. Resmî Gazete*, 22 Nisan 1942, Sayı: 5090, s. 2729.

anlayışından, Türk Milletinin kendi adını taşıyan tarihine kavuşması, *millî tarih anlayışının* kabul edilmesi şarttır. Türklerin sarı ırktan olduğuna dair dünyada yazılmış olan yanlış bilgiler, Türklerin bu ırktan gösterilmesinin sonucu olarak medenî kabiliyetten yoksun olduğu yolundaki hatalı iddialar, Türk toprakları üzerinden yabancıların tarihî iddiaları böylesi bir millî tarih anlayışını zorunlu kılmıştır. Aydınları Osmanlı-İslâm öncesi kaynakları araştırmaya yönlendiren *Türk Tarih Tezi*, bu anlamda hem bilimsel hem de siyasal hedefler gütmüştür.³²

Eski Ortadoğu uygarlıklarını yaratan toplulukların tümünün Orta Asya'dan gelmiş olabileceği yolundaki varsayımı *Tarih Tezi* bütünüyle doğrulaması bile elde edilen bulgular coğrafyanın ve tarihin Anadolu'da kendine özgü bir kültür ve yeni bir toplum yarattığını, *barbarlık suçlamalarının* haksız olduğunu göstermiş; Türk Milletine önemli bir özgüven aşılamıştır. Bunun dışında *Tarih Tezi*'nin asıl eksenini olan "*Türk tarihinin ve uygarlığının çok eski dönemlerden başladığı*" görüşü ise kısa sürede kanıtlanmıştır.³³

Prof. Fuat Köprülü, tarih çalışmalarında Atatürk'ün önemli kişiliğini vurgulamış; millî tarih çalışmalarına önem vererek bunları teşvik ettiğini açıklamıştır: "*Millî tarihi yabancıların gözleriyle görmenin, daha doğrusu onların gösterdikleri şekilde anlamının bir millet için ne büyük gaflet olduğunu Atatürk büyük dehâsiyle çok iyi biliyordu. Bunun için, maddî ve siyasî istiklâl kavuşturduğu milletini manevî ve ruhî istiklâlde kavuşturmak için, memlekette tarih tetkiklerinin inkişafına büyük bir ehemmiyet verdi ve işte Türk Tarih Kurumu'nu bu maksatla kurdu.*"³⁴

Fuat Köprülü'nün, her ne kadar Türk Tarih Tezi yabancı isimlerin haksız iddialarına karşı savunma refleksiyle üretilmiş olsa da tarihçilerin *objektif bakış açısıyla* eserler meydana getirmek zorunda olduklarını vurgulaması önemlidir. Öyle ki Türk İnkılabının heyecanı ile Tarih Tezinin gönülden savunulduğu günlerde *Fuat Köprülü* ve asistanı *Abdülkadir İnan, Zeki Velidi Togan, Hüseyin Namık Orkun, İsmail Hakkı Baltacıoğlu* gibi isimler, büyük bir cesaretle bu Teze, yapılan toplantılarda uzun eleştiriler sunmuşlardır. Oluşan tepkilere rağmen, savunulan tarih görüşüne karşı olduğu bilinen Köprülü'nün her zaman için özel bir yere sahip olduğu da önemli bir detaydır. "*Türk Tarih Encümeni, Belleten, Ülkü, liseler için tarih kitaplarının hazırlanması*" gibi çalışmaların başında Fuat Köprülü bulunmuştur.³⁵ Köprülü ve Zeki Velidi Togan'ın özellikle eleştirel anlamda üzerinde durduğu konu "*kaynakların kullanış ve yorum biçimlerinin nesnel, bilimsel olması gerektiği*"dir.³⁶

Sadece tarih değil; *dil, antropoloji, arkeoloji* ve diğer *kültürel çalışmalar*, 1920'ler ve 1930'lar boyunca Türk milliyetçiliğinin kuramlarını inşa ederek, Cumhuriyet'in amaçlarını gerçekleştirecek birer *silah* olmuşlardır. Türk milliyetçiliği çerçevesinde Türk halkını ortak ülküler etrafında birleştiren Mustafa Kemal Atatürk, ırkıyla gurur duymanın yanı sıra ihtiyaçlara göre reform ve değişimi doğal karşılayan, çoğu Osmanlı reformcusunun geçmişte yaptığı gibi 'eski iyi günlere' özlemlerle bakmayacak, yeni bir Türk kuşağı yetiştirmek istemiştir.³⁷

Türk Tarih Tezi, günümüz koşullarında artık bilimsel bir kuram özelliği taşımamaktadır; ancak yapılan çalışmaları Şevket Süreyya Aydemir'in deyiimiyle "*muazzam bir zaman kaybı*" olarak görmek de haksızdır. *Tarih Tezi*'nin, Türkiye'de Orta Asya Türk Tarihi ve Eski Anadolu Tarihi çalışmalarının bugünkü noktaya ulaşmasında önemli bir rol oynadığı söylenmelidir. Sonuç itibarıyla, *Türk Tarih Tezi* yeni bir ulus inşa edilmesi ve yeni Türk Devleti'nin sınırlarının kabul ettirilmesi sürecinde önemli bir rol oynamış ve bu hizmetini tamamlamıştır. Ancak Türk

³² Uluskan, *age*, s. 252-257; Özodaşık, *age*, s. 111; Köken, *age*, s. 162-181.

³³ Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi", *Belleten*, C.: 2, S.: 7-8, 1938, s. 346-352.

³⁴ Köprülü, *agm*, s. 277.

³⁵ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yay., İstanbul 1983, s. 58-63.

³⁶ Özteke, "Tarihçiliğimizin Kurumsallaşması ve Bir Kültür Milliyetçisi Ahmed Zeki Velidi Togan", s. 181-182.

³⁷ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye-2 (Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975)*, Çeviren: Mehmet Harmancı, E Yay., İstanbul 2006, s. 444-445.

dünyasında ulus inşası sürecinde benzer aşamalardan geçen çeşitli ülkelerde çeşitli bilimsel çalışmalara esin kaynağı olmaya devam etmektedir.³⁸

2. Hayat Mecmuası'nın Tarih Disiplini ve Tarih Öğretimine İlişkin Makaleleri

Siyasal, toplumsal ve kültürel, ekonomik dönüşüm yaşayan yeni Türk Devleti, daha önce de vurguladığımız gibi, Cumhuriyet ideolojisinin, yeni değerlerin toplumda benimsenmesi ve korunmasında “*eğitimi/kültürü*” bir araç olarak görmüştür. Millî kimliğin ve millî şuurun oluşturulup geliştirilmesinde *eğitimle* birlikte “*tarih eğitimi ve öğretimi*” de görevli kılınmıştır. Cumhuriyetçi yeni neslin terbiyesinde görev atfedilen tarih millileştirilmiş ve tarih eğitim ve öğretimi yeniden düzenlenmiştir. İşte bu süreçte *Hayat Mecmuası* da tüm bu izlenen politikalara yardımcı olmak misyonuyla önemli yazılara imzasını atmıştır.

- *Mecmua*'nın Türk İnkılâbının çeşitli yönleriyle ilgili yayımlanmış yazılarında “siyasi eğitim/vatandaşlık eğitimi/yeni değerlerin ve değişimin tanıtılması-korunması” tartışmalarında tarihin ve öğretiminin önemine dair ipuçları yakalamak mümkündür.

Mecmua'nın kurucusu ve başyazarı, Mehmet Emin Erişirgil, “İnkılâp ve Hayat Hakkında Telâkki”³⁹ adlı yazısında, Bağımsızlık Savaşı ve ardından gerçekleştirilen Türk İnkılâbı içinde yanarak pişen Türk münevver zümresinin üç defa doğduğunu vurgulamıştır. Millî Mücadele ve İnkılâp, adeta Türk ruhunu yeni baştan yaratmıştır. Son İnkılâp içinde olgunlaşmakta olan Türk nesli daha önce inandıklarını ve Tanzimat'tan beri aktarılan soyut kavramları bırakmıştır ve eski birçok müesseseler konusunda omuz silker hale gelmiştir. Millî ülkü artık uğrunda can verilecek bir biçimde yükselmektedir. Gençlik, her şey pahasına Cumhuriyeti korumaya, millî ülküyü kalbinde taşımaya yemin etmiştir. “*Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma, hatta onu aşma*” hedefinde Türk gençliği modernleşmeyi kendisi oluşturacaktır. Öyleyse günün düşünceleri, siyasetçilerinin en temel görevi; Bağımsızlık Savaşının ve Büyük İnkılâbın öğrettiği hayat anlayışını, ona bağlı olan değer hükümlerini şuurlu bir şekilde sokmak ve yeni nesle, gelecek nesle bunları aşılamaktır. Özellikle Darülfünunun en temel görevi, millî cemiyetin bünyesindeki bu büyük dönüşümü fark etmek ve fosilleşmiş öğretilerin karşısında yeni değerleri, inançları, ülküleri açık bir hale getirmektir.

Mehmet Emin Erişirgil'in yazısında işaret ettiği tüm bu noktaları *tarih öğretiminin önemine* bağlamak mümkündür. Eski hayatın ve soyut olarak görülen değerlerin nitelikleri ile Türk Bağımsızlık Savaşı ve Türk İnkılâbının getirdiği yeni değerlerin, ülkülerin karşılaştırılması, ortaya çıkan millî ruhun tanıtılması bağlamında “*tarih*” disiplinine yüklenen sorumluluk açıktır.

Mehmet Emin, “Memleketimizin Hususi Vaziyeti”⁴⁰ adlı diğer yazısında “müspet bilimlerin niteliği” üzerinde yorumlar yapmıştır. Müspet bilim, bireylere çevresini gözleme ve tecrübeyle olan biteni kavrama gücünü sağlamalıdır. Gençliğin duyguca rehberi, bin bir güçlkle bağımsızlığı kurtarmak yolunda en yüksek hamlelerin ifadesi olan “*Millî Mücadele Destanı*” olmalıdır. Memleketi ve millî ülküye giden yolda atılan adımları, tarihsel olayları gözlemek gücünde olmayanlar, çevrenin özel durumlarını keşfedemeyenler gerçek bilimle karşılaşmamış, ondan feyz almamış demektir. Okudukları kitaplar, müspet bilimler Türk gençliğine kendi memleketini tanıma ve gözleme becerisi vermelidir.

Mehmet Emin'in bu aktarımlarından da “tarih bilimine” ilişkin yorumlar yapmak mümkündür. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u, Türk Milletinin destanlaşmış bağımsızlık

³⁸ Ulaş Töre Sivrioğlu, “Arkeolojiden Antropolojiye Türk Tarih Tezi”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler* içinde, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 15-42.

³⁹ Mehmet Emin Erişirgil, “İnkılâp ve Hayat Hakkında Telâkki”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 4, 23 Aralık 1926, s. 61-62; *Işık, agt.*, s. 42-44.

⁴⁰ Mehmet Emin Erişirgil, “Memleketimizin Hususi Vaziyeti”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 7, 13 Ocak 1927, s. 121; *Işık, agt.*, s. 44-45.

mücadelesini, aşama aşama geçirdiği süreçleri, değişimi tüm detaylarıyla anlatan ve Cumhuriyet'i gençliğe emanet eden bir "*Gençlik Rehberi*"dir ki yazarımızın dikkatleri çektiği anlamda bilimsel olarak da birincil elden kaynaklık etme vasfına sahiptir.⁴¹

Mehmet Emin'in, "İnkılâbımızı Tanıttırmak Hususunda Vazifelerimiz"⁴² isimli yazısında Türk İnkılâbının bilim adamları tarafından incelenerek bir ideoloji haline dönüştürülmesini istemesi ise çok dikkat çekicidir. Ortada çok büyük bir toplumsal değişim söz konusu olduğundan bu değişimin sebepleri ve niteliği, sınırlarının tahlil edilip bir sistem içerisinde ortaya konması artık elzemdir. Çünkü bu büyük İnkılâp yabancılar tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılanmış ve tam olarak anlaşılammıştır. Zulme uğramış bütün Doğu dünyasını da uyandıracak olan Türk İnkılâbı, Ziya Gökalp'in metotsal anlayışı çerçevesinde tarihsel şartlar ve gerçekler dahilinde araştırılmalıdır. Hatta tüm toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik problemlerin sorgulanması ve geçmişle yeni dönem arasındaki farkın sunulmasıyla Türk İnkılâbı ancak anlaşılacaktır.

Gerçekten de Mehmet Emin'in yazısında istediği gibi, Erken Cumhuriyet Döneminde Türk İnkılâbına ilişkin çalışmalar, yayınlar yaptırılmış; yönetici kadronun da katılımıyla "İnkılap Tarihine" ilişkin ders kitapları hazırlanmıştır. İnkılap, Anayasada da yer alan Atatürk ilkeleriyle bir bütün halinde sistemleştirilmiştir. Mehmet Emin'in birçok alanda bilim adamının İnkılâp üzerinde ortak çalışması gerektiği vurgusu da "*disiplinlerarası çalışmaları*" işaret etmektedir. Türk İnkılâbı gerek yerli gerek yabancı araştırmacılar tarafından çok yönlü olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Mehmet Emin Erişirgil ile birlikte *Hayat Mecmuası*'na pragmatist rengi veren ve başyazarlardan birisi olan Avni Başman, "İlim ve İnkılâp"⁴³ isimli yazısında "*inkılapların toplumda yaptıkları hızlı dönüşümlerin bizzat bilimin konusu olduğu*" görüşünü okuyucularıyla paylaşmıştır. Bilim de hayatın içinden doğan bir gerçekse bilimin prensipleri ve tecrübeleri ışığında toplumların tarihsel gerçeklikleri çok daha iyi tanınacak ve anlaşılacaktır. "İnkılâplar bilimin kurallarına uymak zorunda değildir; ancak bilim gerçekleşen bir İnkılâbın arkasından yürümek zorundadır. Bilimin sınırları da iyi belirlenmelidir. Belli bir fikri hazırlık-düşünsel alt yapı olmadan İnkılâp meydana gelemez, o halde Tanzimat'tan itibaren tartışılarak geliştirilen ve nesilden nesle geçerek Cumhuriyet Türkiye'sine kadar ulaşan düşünce hayatı göz önünde bulundurulmalıdır. Asıl olan ise gerçekleşen İnkılâbın bilimle-bilim dallarıyla uyumunu sağlayıp, daha da gelişmesini takip etmektir."

Bilime dair Avni Başman'ın belirlemelerini *tarih* disiplini bağlamında yorumlamak mümkündür. Tarih felsefesinin kurgusunda olduğu gibi, bireylere ve topluma *geçmişin* detaylarını sunan tarih bilimi, aynı zamanda *günümüzü* ve *geleceğe* dair planlarımızı değerlendirmek yönünden önem arz etmektedir. İnkılâbın tarihsel süreçteki temellerini ve hazırlık aşamalarını bizlere sunan tarih, İnkılâbın kendisini de tüm detaylarıyla ortaya koymaktadır ve bu dönüşümün sonuçlarının günümüze kadar olan yansımalarını tahlil etmemiz noktasında diğer disiplinler yardımıyla bizlere fikirler veren de yine tarih bilimidir.

Türk İnkılâbının geniş kitlelerce tanınması, benimsenmesi ve haklılığının anlatılması noktasında "*eğitimi*" bir araç olarak gören *Hayat Mecmuası* yazarları, "*yeni neslin yeni değerlerle yetiştirilmesi*" meselesi üzerinde önemle durmuşlardır ve bu meselenin Türk İnkılâbının korunması hedefinin de merkezinde olduğu vurgusunu yapmışlardır. Mehmet Emin

⁴¹ Bkz. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018.

⁴² Mehmet Emin Erişirgil, "İnkılâbımızı Tanıttırmak Hususunda Vazifelerimiz", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 24, 12 Mayıs 1927, s. 461-462; Işık, *agt*, s. 45.

⁴³ Avni Başman, "İlim ve İnkılâp", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 3, 16 Aralık 1926, s. 41-42; Işık, *agt*, s. 44-45.

Erişirgil bu konudaki yazılarında⁴⁴, en güçlü ilham kaynağımız olan “Millî Mücadelemizin ve Türk İnkılâbının” milli bir düzen ve disiplin dahilinde, tüm toplumsal kurumlar nezdinde, Türk gençlerinde en iyi bir biçimde “*ülkü birliği*” yaratacak şekilde aktarılmasının yollarını sorgulamıştır. Rus Sovyet hükümetinin İnkılâplarını sağlamlaştırmak maksadıyla sarf ettikleri büyük gayretleri örnek gösteren yazar; *edebiyat, sanat, felsefe, tarih, sosyoloji, antropoloji, müzecilik ve kütüphanecilik* ... gibi tüm alanlarda sergilenecek olan çalışmaların ve *eğitim-öğretim sisteminin* gençleri yeni hayata hazırlama maksadına yönelik olmasını istemiştir. *Tarih anlayışı ve tarih öğretimi* çerçevesinde düşünüldüğünde tüm bu yorumları şu temel ilkeye bağlamak mümkün gözükmektedir: “Tarihsel tecrübeleri aktarmakta ve ülkü birliği/milli bilinç-şuur/milli birlik ve beraberlik olgularının oluşturulmasında ‘*tarih*’ bilimi önemli bir araçtır. *Tarihin öğretimi* de belirlenen millî hedeflere yönelik programlanmalıdır.”

Köprülüzade Mehmet Fuat, “İnkılâba Karşı Vazifelerimiz”⁴⁵ adlı makalesiyle; çeşitli gazete ve dergilerde İnkılâbın bilime zıt düştüğüne yönelik yayımlanan eleştirel yazılara cevap vermek istemiştir. Türk Milleti olarak herkesin İnkılâba karşı borçlu olduğunu savunmuştur. Asla bilime zıt düşmeyen ve karşı olmayan İnkılâp, çeşitli uzmanlık alanlarında gerekli başarılar sağlandıktan sonra; siyasi alanda olduğu gibi diğer alanlarda da her yönüyle başarılı olacaktır. Cumhuriyet idaresinin en temel dayanağı bilimdir; öyleyse eski hayatın çürümü, fosilleşmiş değerlerinin yerine yeni değerleri koymaktan ve yeni millî hayat kurmak için her alanda bilime dayanmaktan başka çare yoktur. İnkılâp, bilimle yaşayacak ve yükselecektir; yeter ki *bütün aydın sınıf, düşünürlerimiz, uzmanlarımız, sanatkarlarımız, edebiyatçılarımız, tarihçilerimiz, eğitimcilerimiz* İnkılâba karşı borçlarını bilsin ve vazifelerini ihmal etmesin. Buradan tarihsel anlamda çıkarılacak sonuç, tarihin ve tarihçilerin Cumhuriyet ile gelen yeni değerleri tanıtma, toplumda yerleşmesini ve korunmasını sağlama vazifesini yüklenmiş olmasıdır.

Zeki Mesut Alsan, “İçtimaî Nizam”⁴⁶ ve “İçtimaî Nizam: Asrî Devlet Telakkisi”⁴⁷ adlı yazılarıyla toplumsal düzen, huzur ve mutluluğun, toplumsal devamlılığın sağlanması noktasında bireylere düşen görevleri, “*vatandaşlık eğitimi/siyasi eğitim*” ilkelerini özetlemiştir. “*Taşları birbirine dayanan bir sanat eseri*” olan toplumda, bir vatandaşın çıkardığı uyumsuzluk, huzursuzluk tüm toplumsal düzeni, devlet disiplinini bozacak mahiyette ilerleyebilir. Toplumsal devamlılık adına uyumu sağlayacak olan “*dayanışma hissi*” ise bir karakter ve irade işi olduğundan ancak *eğitim* aracılığıyla sağlanabilir. Toplumsal düzeni sağlamaktan sorumlu olan devlet, toplum yaşamına etki eden tüm güç ve faaliyetlerin uyumu ve birbirlerini tamamlaması için “*vatandaşlık eğitimi*”, toplumsallaşma anlamında “*siyasi eğitim*” üzerinde önemle durmalıdır. Medenî ve millî bir toplum kurulması noktasında modern toplum anlayışının değerleri vatandaşlarca bilinmeli, anlaşılmalıdır. Cumhuriyet rejiminin gerekliliği, nitelikleri, felsefi esasları ve temelleri halka anlatılmalı ve yeni dönemde bu anlamda şuur, meslek ve sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirilmelidir. Zeki Mesut Alsan’ın üzerinde durduğu, toplumsal düzen için gerekli olan “*vatandaşlık eğitimi*” ve “*siyasi eğitim*” çalışmalarında “*tarih öğretimi*” önemli bir araçtır ve nitekim yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ideolojisini çocuklara ve gençlere; hatta büyüklere aktarmada tarih bilimi ve öğretiminden yararlanmıştı.

⁴⁴ Mehmet Emin Erişirgil, “Manevî İnzibat ve Yeni Nesil”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 2, 9 Aralık 1926, s. 21-22; Mehmet Emin Erişirgil, “Kuvvetli Münevver Zümre Nasıl Yetiştir?”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 6, 6 Ocak 1927, s. 101-102; Işık, *agt*, s. 49-52.

⁴⁵ Köprülüzade Mehmet Fuat, “İnkılâba Karşı Vazifelerimiz”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 10, 3 Şubat 1927, s. 181-182; Işık, *agt*, s. 52-53.

⁴⁶ Zeki Mesut Alsan, “İçtimaî Nizam”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 14, 3 Mart 1927, s. 274-275; Işık, *agt*, s. 53-55.

⁴⁷ Zeki Mesut Alsan, “İçtimaî Nizam: Asrî Devlet Telakkisi”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 16, 17 Mart 1927, s. 313-314; Işık, *agt*, s. 55-57.

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın "İnkılâp Terbiyesi"⁴⁸ adlı yazısı, henüz çok taze olan Türk İnkılâbının doğru anlaşılması, tanıtılması yönünde neler yapılması gerektiğine dair ortaya atılan fikirleri anlamamız açısından çok kıymetlidir. Mehmet Fuat, bu yazısında sadece askerî tarih alanında değil; millî eğitim itibarıyla de çok kıymetli gördüğü Binbaşı Cevdet Kerim Bey'in "Türk İstiklâl Harbi" adlı eserinden; ayrıca Ankara'da ve Darülfünunda verdiği Konferansların⁴⁹ coşkusundan bahsetmektedir. İnkılâbın yalnızca bilimsel anlamda sunulmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda taşıdığı anlamdan dolayı coşkusunun da duygusal olarak halka geçirilmesi gerektiğini vurgulayan Mehmet Fuat'a göre, Cevdet Kerim'in yazdığı eser bilimsel yönden; verdiği Konferanslar da duygu yönünden ciddi bir hizmet sunmaktadır. Bu büyük İnkılâbın mimarı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hayran kalmamak elde değildir; ancak İnkılâp sonrası gerçekleşen değişimin yerini bulması için *İnkılâbın terbiyesini, duygusunu* halka vermek her işten daha mühimdir. Hele hele eski değerlerin silinmesi ve yenilerinin yerleştirilmesi gerekiyorsa bu "*İnkılâp Terbiyesi*" hayati bir meseledir. İlkokul sınırlarından toplumun tüm diğer sınıflarına kadar, okuma yazma bilmeyenler de dahil, herkese detaylarıyla öğretilen Rus İnkılâbı, İnkılâp Müzesi, sinema ve tiyatro, sanatçıların hazırladığı tablolar, müzisyenlerin müzikleri ile desteklenmiştir. Ülkemizde de böylesi geniş bir seferberliğin başlatılması önemlidir. Cevdet Kerim'in konferansları bu anlamda ümit vericidir. Rusya'da olduğu gibi bizde de İnkılâbın tüm araç ve kaynaklarını, sembollerini, resimlerini, belgelerini ihtiva edecek bir *Müzenin* kurulması çok fayda sağlayacaktır. Köprülü, tüm bu düşüncelerini şöyle özetlemiştir:

"Türkiye'nin, Türk milletinin istikbali, bütün halk sınıflarının İnkılâp mefkureleri (ülkeleri) etrafında ateşle toplanmasını istilzam ediyor (gerektiriyor). Muallim ve mütefekkirlerimiz, sanatkârlarımız bu hakikati şüphesiz herkesten daha iyi anlamışlardır. Binaenaleyh Maarif Vekâletinin başladığı bu büyük işe onların bütün kuvvetleriyle iştirak etmeleri pek tabiidir. İstiklâl mücadelelerimizin zengin ve yüksek hatıralarını, bugünkü 'İnkılâp Müzesi' tesisi lüzumunu da Maarif Vekâletine, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye duyurmak isteriz; böyle bir müze tesisine muvaffak olabilirler kanaatindeyiz.

Millî hayatımız için zarurî bir ihtiyaç olan ve lüzumu her gün daha kuvvetle duyulan bu İnkılâp müessesesini kurmak için maddeten çok büyük bir fedakârlık ihtiyarına lüzum olmadığı noktasında bilhassa ısrar ediyoruz. Yeter ki yapmak isteyelim ve yapmasını bilelim."

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın, yazısını yayımladığı yıl olan 1927'de "İnkılâp Terbiyesi" üzerinde durması ve bu konuda Rusya'dan örnekler sunarak yapılacaklarla ilgili tekliflerini sıralaması, Cevdet Kerim'in heyecanla takip edilen konferanslarını okuyucularına haber vermesi çok anlamlıdır. Nitekim *İnkılâp Tarihi ve öğretimine* ilişkin "kitap, program, muhteva hazırlıkları ve enstitü kurulması, konferans verilmesi..." vb. çalışmalar tarih alanındaki düzenlemelere bağlı olarak, birinci başlıkta aktarıldığı üzere, sonraki yıllarda gerçekleştirilmiştir. Bu yazısında önemle işlediği gibi Köprülüzade Mehmet Fuat, Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından yürütülen *Etnografya Müzesi*'nin kuruluş çalışmaları sırasında bir "*İnkılâp Tarihi Müzesi*" oluşturulmasını istemiştir. 1927 yılında "*Etnografya Müzesi İnkılâp Şubesine Kabul Olunacak Asâra Dair*" başlıklı tüzük hazırlanarak, İstiklâl Savaşı ve İnkılâplar Dönemine ilişkin her türlü görsel ve yazılı belgelerin, eşyaların, özellikle de Mustafa Kemal Atatürk'e ait olanların toplanması ve sergilenmesinin önemi vurgulanmıştır. 1940'lı yıllara kadar devam eden bu çabalar sonucunda elde edilen tarihî ve müzelik malzemeler, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne ait "*İnkılâp Tarihi Müzesi*"ne taşınmıştır.⁵⁰

⁴⁸ Köprülüzade Mehmet Fuat, "İnkılâp Terbiyesi", *Hayat Mecmuası*, C.: 2, S.: 29, 16 Haziran 1927, s. 41-42; Işık, *agt*, s. 58-59.

⁴⁹ Cevdet Kerim, *Türk İstiklâl Harbi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1926; Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)*, Yayına Hazırlayan: Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007; Cevdet Kerim, *Türk İstiklâl Mücadelesi Konferansları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927; Cevdet Kerim İncedayı, "Türk İstiklâl Mücadelesi Konferansları", Yayına Hazırlayan: Hüsamettin Ünsal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.: 7, S.: 21, Temmuz 1991, s. 639-690/ C.: 8, S.: 22, Kasım 1991, s. 183-231/ C.: 8, S.: 23, Mart 1992, s. 643-681.

⁵⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Etnografya Müzesi İnkılâp Şubesi'ne Kabul Olunacak Asâra Dair* bkz. *Cumhuriyet Arşivi*, Belge: 030.10.213.445.9; Aysal, *agm*, s. 243-246.

• *Hayat Mecmuası'nın yüksek öğretime yönelik yazılarında, özellikle "Hukuk Tarihi" öğretimiyle ilgili yazılarında tarih disiplini ve öğretimine ilişkin ortaya çıkan tartışmalar ve detaylar dikkat çekicidir.*

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Hukuk, İctimaîyyat ve Felsefe"⁵¹ başlıklı makalesinde Ankara'da açılan *Hukuk Mektebi*'ndeki müfredat değişiklikleri hakkında olumlu fikirlerini açıklamış; ders müfredatına "*Hukuk, Sosyoloji ve Felsefe*" derslerinin de alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu disiplinler arasındaki ilişkinin önemini anlatan Ziyaeddin Fahri, "*Tarih*" ile toplumsal kurumların değişimleri arasındaki ilişkiyi *Hukuk* üzerinden incelemiştir.

5 Kasım 1925'te açılan *Ankara Hukuk Mektebi*, laik hukuk eğitimi veren ilk kurumdur. Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra açılması ilk düşünülen yüksek öğretim kurumunun *Hukuk Okulu* olması da bir tesadüf değildir. Tamamen yeni bir devlet sistemi ve modern bir toplum ancak bu amaca uygun bir hukuk sistemiyle kurulabileceğinden, sadece yeni bir hukuk sistemi değil, hukuku uygulayacak çağdaş, demokrat ve aydın hukukçularımızı yetiştirecek yeni bir eğitim sistemi oluşturulmuştur.⁵²

Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden dönemde modernleşme zorunlu bir durum haline gelmiş, modernleşmenin hukukî yönden ifadesi olarak "*laiklik*", devlet, toplum ve hukuk hayatına kabul edilmiştir. Batı ülkelerinin kanunları dilimize çevrilerek çok az değişikliklerle kabul edilmiş ve Türk toplumu çok kısa bir zamanda tamamen Avrupa hukuk sistemine katılmıştır. Bu yeni sistemin her yerde yerleşip uygulanabilmesi için millî eğitimin gelişmesi ve kültür seviyesinin yükselmesi gerektiğine inanan Atatürk ve diğer yöneticiler *Ankara Hukuk Okulu*'nu açmışlardır.

Ziyaeddin Fahri'ye göre, Millî Mücadelenin doğurduğu İnkılâbın her şeyden önce fikir alanında sağlamlaştırmak istendiğine dair gösterebileceğimiz en güzel delillerden biri de Ankara'da açılan *Hukuk Mektebi*'dir. Toplumsal kurumlarda gerçekleşen her değişim gerçekte hukukî ve siyasî bir değişimdir. Hukukî alanda belirlenen sosyal inkılâplarda istenilen dayanıklılığı görmek imkansızdır. Diğer taraftan gerçek karaktere sahip toplumsal değişiklikler, hukukî kurumların bünyesinde mutlaka bir değişiklik meydana getirecektir. Bu değişikliğin fikrî ve felsefî esaslar çerçevesinde sağlamlaştırılması için de hukuk kurumlarının tarihinin, tarihî felsefenin ve sosyal olgunlaşmanın çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Hukukî kültürün en geniş anlamda oluşturulabilmesi her şeyden önce *tarihî* ve *felsefî* bilgilerin kurulmasına bağlıdır. Bu bilgileri bizlere *Tarih*, *Sosyoloji* ve *Felsefe* sağladığından bu alanlarla hukukun ilişkisinin belirlenmesi şarttır.

Ziyaeddin Fahri, *hukuk* ile *tarih* arasında çok sıkı bir bağın varlığına dikkat çekmiştir. Ona göre, hukukî olayların tarihini öğrenmek onların değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Basit görüşlere göre toplumsal kurumların tarihini öğrenmek belki faydasızdır; ancak derin düşünüldüğünde toplumsal kurumlar canlı organizmalar gibidir. Herhangi bir bitki kökünün kuvvetlendirilmesi nasıl dalların özüne ve çiçeklerin bolluğuna yardım ederse sosyal hayatta geçmişin ve tarihin incelenmesi de aynı etkiyi yapar.

"Yeni hukuk tahavvülleri beşeriyetin tabiata karşı elde ettiği hâkimiyetlerdir. Fakat bu hâkimiyetlerin muhafazası, o hâkimiyetleri elde etmekten daha müşküldür" diyen yazar, bu güçlüğü göğüs germek için "*tarihî anlayışın ve eğitimin*" güçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak, tarihe olan ilginin "*maziperestliğe*" dönüşmemesi gerektiğini, bu durumun sosyal hayat nehrinin akışına engel olabilecek bir hastalığı doğurabileceğini de sözlerine eklemiştir. "*Olumlu sonuçlar verecek olan*

⁵¹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Hukuk, İctimaîyyat ve Felsefe", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 14, 3 Mart 1927, s.265-266; Işık, *agt*, s. 286-289.

⁵² Gülnihal Bozkurt, "Hukuk İnkılâbı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II* içinde, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s. 82. Bu okul 1948'de Üniversiteler Kanunu ile bugünkü *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi* adını almıştır.

tarihî araştırmalar geçmişe dönüş için değil; geçmişin eserlerine bakıp onlardan çeşitli hisler ve ilhamlar olarak geleceğe koşmak içindir.”

Ziyaeddin Fahri, hukuk alanında yapılan inkılapların böyle bir *tarih anlayışıyla* yerleşebileceğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Millî İnkılâbımızın hukuk müessesesi, söylediğimiz şekildeki tarihi bir telakkiden azamî istifade edecektir. Bi-l-farz Türk Tarihi'nin müspet olarak malum olan mabde'lerinden (başlangıcından), mesela tarihten başlayarak bugüne kadar Türk-Anadolu Milletinin geçirdiği hukukî tahavvüllerin (değişmelerin) tespiti, gerek bugünkü hukuk bilgilerimizin tevessü' (yayılması) ve rasin (sağlam) olmasına, hukuk mefkûrelerimizin vücud bulmasına ne kadar müessirdir.”

Ziyaeddin Fahri'ye göre, hukuk tarihinin bütün zemin ve zamanlarda gösterdiği olaylardan çıkarılacak bir sonuç hukukî olayların toplumsal karakteridir. Herhangi bir hukuk anlayışı ve herhangi bir ceza fikri, o anlayış ve o fikrin içinde geliştirildiği toplum ile bağlantılıdır. Dinî, ahlâkî, estetik vb. kurumlar gibi hukukî kurumlar da toplumsal özellikleriyle tarihin her döneminde dikkatleri çeker. En ilkel topluluklarda, bir klanda görülen hukuk tarzı nasıl kabile veya aşiretin ürünü ise en yüksek seviyede ve karışık olan bir toplumdaki hukuk anlayışları da o toplumun hayat şartlarının ürünüdür.

19.yüzyılın karakteristik özelliği olarak gösterilen *tarihçilik* ve *sosyoloji hareketlerine hukukun* da dâhil edilmesi gerekir. Artık hukuk değişimleri İlâhî etkilerin, insanüstü birtakım seçkin varlıkların ürünü değil, küçük parçalarıyla bir bütün olan toplumun ürünüdür ki *Hukuk Sosyolojisinin-Sociologie Juridigue-* hukukî gerçeklik üzerinde yaptığı araştırmaların sonucu da hukukî olayların tamamen toplumsal bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ziyaeddin Fahri'ye göre, *“Türk Hukuk Tarihi”* bir kitap haline getirildiğinde onun içerisinde sosyolojik yaklaşım tarzları olmalı; kavmî, millî hukukumuzun bütün özellikleri sunulmalıdır.

Hegel'in *“Tarihe hâkim olan fikir-idee-dir. Müverrih vakaları tetkik ederken daha ziyade fikirlerin sayrûretini, düşüncelerin oluş tarzını yoklamaktadır”* sözünü aktaran Ziyaeddin Fahri, toplumsal olayları fikirlerin etkilediğini, fikirlerin ise felsefenin ilgi alanına girdiğini, bunun için de Hukuk Tarihi ve Hukuk Sosyolojisinden sonra bir de konuya *felsefî* cepheden bakmak gerektiğini söylemiştir. Toplumsal olaylar dönemlerinde yerleşmiş fikirler meydana getirirler. Her toplumsal olay, maddî ve doğal sınırlara ve şartlara katılan tasvirlerin ürünüdür. *Felsefe Tarihinde* dikkati çeken siyasî ve hukukî felsefeler, siyasî ve sosyal inkılaplara öncülük eden sistemler bu gerçeği göstermektedir. Hukuk Tarihi demek Felsefe Tarihinin bir parçasını incelemek demektir.

Ziyaeddin Fahri, bizdeki hukuk sisteminin tarih içerisindeki gelişimi ile ilgili şu bilgileri vermiştir: Osmanlı Devleti zamanında hukuk öğretimi tamamen dinî ve fikhî esaslara göre yapılmıştır. 19. yüzyılın genel seyri içinde, Batı'dan ve aynı zamanda toplumsal hayatımızın ihtiyaçlarından ilham alınan yeni anlayışlar baş göstermiştir. Tanzimat'la birlikte önemli bir değişim yaşanmıştır. Tanzimat Fermanı'nın maddelerinde İnsan Hakları Beyannamesi'nin akisleri göze çarpar. Sonraki dönemlerde de bu akisler daha kuvvetli bir şekilde devam etmiştir. Cumhuriyet ile birlikte nihayet eski dönemin rengini taşıyan, gücünü İlâhî hukuk anlayışından alan kurum tamamen değişmiştir.

Ziyaeddin Fahri'ye göre, hukuk sistemindeki bu değişimin düşünsel alanda da sağlanması şarttır. Ülkemizin avukat yetiştirmek dışında *“hukuk kültürüyle mücehhez, hakiki hukukçular”* yetiştirebilmesi için, toplumsal ve hukukî ülkülerin doğuşunu sağlamak için *“Tarih, Sosyoloji ve Felsefe”* üçlüsünden oluşan bir ders sisteminin oluşturulması gerekir. Kuru, dar ve yalnız maddelerin maddî çerçevesine dayanan yorumlar yürütmek basitliğinden kurtulmak için hukuk öğretiminin kapsamına *“felsefî eğitim”* alınmalıdır. Zaten modern hukuk gittikçe böyle bir eğitimi zorunlu kılmaktadır. Yeni toplumsal hayat kelimelerin ve maddelerin sınırı içine

sığamayacak birçok yeni, ince hukuk olaylarını doğurmaktadır. Bu nedenle hukuk öğretiminde felsefe alanının önemi büyüktür.

Ziyaeddin Fahri, Ankara Hukuk Okulu'nun hukukî kültürü oluşturmada önemli adımlar attığı; *Türk Hukuk Tarihi* ve *Genel Hukuk Tarihi* gibi derslerin öğretime katıldığı, eksik olan yönün *felsefî eğitim* olduğu vurgusunu yaparak yazısına şu sözlerle son vermiştir:

“Gençliğin reviiyyet (derin düşünme) adesesini parlatmak, nazarlarda istikbalin ufuklarını canlandırmak, içtimai ve hukukî mefkûrelerin doğuşunu temin etmek için *tarih- içtimaiyyat-felsefe* meselesinden teşekkül eden bir tedris cehâzının (aracının) itmâm ve ikmâl edilmesi (tamamlanması) lazımdır. Anadolu gençliğinin İlmî ve felsefî terbiyesinde hukukî ve siyasi tehzip (düzeltilme) mümkün merteye zikr ve izah ettiğimiz bakımlardan yapıldığı nispette daha çok semereli (faydalı) olacaktır.”

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun öğretilecek ya da araştırılacak alan hangisi olursa olsun, *tarihsel bakışın* ve *tarihsel metodun* mutlaka takip edilmesi ve disiplinlerin birbirleri arasındaki ilişkilerden faydalanılması gerektiğine dair yorumları; ayrıca tarihin sadece geçmiş bilimi değil, geleceğe yön veren bir bilim dalı olduğunu ifade etmesi, erken dönem için çok değerlidir.

Köprülüzade Mehmet Fuat, “İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinde Okutulan Türk Hukuk Tarihi Dersleri”⁵³ isimli makalesinde, 1926 yılında, Hukuk Fakültesi programına “*Hukuk Tarihi*” ve özellikle “*Türk Hukuk Tarihi*” derslerinin ilave edilmesinden duyduğu mutluluğu anlatmıştır.

Köprülüzade, millî tarihimizin aydınlatılması için Darülfünunda ve diğer yüksek okullarda bütün toplumsal kurumların tarihini ayrı ayrı inceleyen kürsülerin bulunması gerektiğini, *Hukuk* ve *İktisat* gibi iki büyük alanın millî tarihimizde olgunlaşmasının bu zamana kadar ihmal edilmesinin büyük bir şanssızlık olduğunu ifade etmiştir. *Hukuk Fakültesi*, *Mekteb-i Mülkiye*, *Ticaret Mektebi* gibi bilim kurumlarımızın uzun süredir faaliyette bulunduğu halde millî hukuk tarihimiz ve millî iktisat tarihimiz hakkında hiçbir şey yapılmamış olmasına dikkat çekmiştir. Hukuk Fakültesi'nde yeni açılan “Türk Hukuk Tarihi” dersinin kitaplarını hemen edindiğini ve okuduğunu; ancak okuduğuna pişman olduğunu söylemiştir.

Köprülü, Türk Hukuk Tarihi dersinin Müderrisini (Profesörünü) şu sözlerle eleştirmiştir:

“Kendi ifadesine bakılacak olursa *Hukuk Tarihi* Müderrisi olan zat büyük bir kâşif; bugünkü beşeriyetin malûmat tarihiyesini baştan başa değiştirecek bir ulema, bir dâhidir. Binaenaleyh yalnız bizim memlekette Türkiyat ile uğraşanları değil, bütün dünya Türkologlarını, müverrihlerini (tarihçilerini), arkeoloji mütehassıslarını hayrette bırakacak bir keşif yapmıştır; bütün kadim (eski) medeniyetler Türklerin eseriymiş; Yunan ilahları Türk ilahlarından ibaretmiş; hatta Hammurabi de Türk imiş, Hammurabi Kanunu Türk Hukuk Tarihinin başlangıcını teşkil ediyormuş, ilh... Avrupa'da tarih, arkeoloji, filoloji ile meşgul binlerce mütehassısın şimdiye kadar meydana çıkardıkları neticeleri böyle dâhiyane bir darbeyle değiştiren bu zat, kendi itirafına göre beş altı sene zarfında bu hakikatleri bulmuş!”

Köprülü, tüm bunları iddia eden Müderrisin Filoloji ve Türkiyat alanındaki gelişmelerden haberdar olmadığını; yalnızca Ziya Gökalp'in birkaç makalesinden etkilendiğini ve bu iddiaların İstanbul Darülfünununun bütün bilim dünyası karşısında çok gülünç duruma soktuğunu belirtmiştir. Ardından iddia edilen noktalardaki hataları tek tek ortaya koymuştur. Köprülü'nün belirlemeleri şunlardır:

- Ders kitabında Yunan medeniyetinin ve Hammurabi Kanunlarının Türk medeniyetinden etkilendiğini iddia eden Müderris, eski Yunancadaki “nomos” ve Araplardaki “namus” kelimesinin eski Türkçedeki “nomos” kelimesinden türettiğini ve Arapların bu kelimeyi en eski Türkçeden aldıklarını ileri sürmüştür. Ziya Gökalp, *Yeni Mecmua*'daki makalelerinde ve *Türk Medeniyeti* isimli eserinde eski Türklerin dine ve din kitabına “nom” adını verdiklerini ve bundan dolayı eski Türk dininin bu isimle anılması gerektiğini söylemiştir. Gökalp, burada *Divân-ı Lügat-*

⁵³ Köprülüzade Mehmet Fuat, “İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinde Okutulan Türk Hukuk Tarihi Dersleri”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 19, 7 Nisan 1927, s. 377-378; *Işık, agt*, s. 289-291.

it Türk'e atf yapsa da yanılmıştır. Bilgilerini ilk kaynaklardan değil, daima ikinci elden alarak esassız hükümler çıkaran Hukuk Tarihi Müderrisi ise bu bilgiyi görür görmez “nomos” kelimesinin eski Türkçeden çıktığını kitabına yazmıştır. “Nom” kelimesi ile Yunanca “nomos” kelimesi arasında bir bağlantının olduğu kesindir; ancak Türkçe olmayan “nom” kelimesi Yunanca “nomos”tan alınmıştır. “Nom” kelimesinin Yunanca “nomos”tan türediği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Tarihî deliller “nom” kelimesinin Türkçeye *Maniheizm* aracılığıyla “nomos” kelimesinden geçtiğini göstermektedir. Sonradan bu kelime Budistlere de geçmiştir ve onlar da kendi mukaddes kitaplarına bu ismi vermişlerdir ki Moğolcada bu kelime korunmuştur. Bu bir tek örnek Türk Hukuk Tarihi Müderrisinin bilimsel metotlara ne kadar yabancı olduğunu anlatmaya kâfidir.

- Kitapta, Türkçe köy anlamına gelen kelimenin Yunanlılar ve Romalılar tarafından “kent” kelimesi olarak alınmış olması ihtimalinden bahsedilmiştir. Hâlbuki “kent” kelimesinin Soğdca olup Türkçeye oradan geçtiğini uzmanlar belirlemiştir. Türk Hukuk Tarihi Müderrisi uzmanların fikrini kabule mecburdur; çünkü onları reddedebilecek bir yetkisi yoktur.

- Türk Hukuk Tarihi Müderrisinin bir başka iddiası, Turfan kazıntılarındaki sütun başlıklarının “İyoniyen” ve “Doriyen” denilen Yunan eski başlıklarına birer örnek olduğudur. Bu düşünceye göre dünyanın iki ucunda aynı kaynaktan gelmiş, aynı ilham anlayışıyla kurulmuş iki medeniyet söz konusudur. Oysaki Yunan mimarisi Turfan kalıntılarından binlerce yıl önce inşa edilmiştir. Müderrisin genel medeniyet tarihi hakkında bilgisi olmadığı gibi, Yunan medeniyetinin İskender’in büyük istilâsından sonra Asya içlerine yayıldığından da habersizdir.

Aynı sayfalarda Asya’daki eserleri meydana getiren milletlerin isimleri belli değildir. Müderris kitabında bu eserlerin Cut’lardan kalma olduğunu yazmıştır. Müderris, bilim dünyasında “cut” tabirinin çoktan beri ortadan kalkmış olduğunu bilmeyecek kadar bilimi terk etmiş ve haddinin çok üstünde keşiflere kalkışmıştır.

- Hammurabi’yi Türk ve kanununu da Türk kanunu olarak gösteren, Doğu Türkistan harabelerini Hammurabi ile aynı zamana ait olarak kabul eden Müderris, binlerce senelik zaman farkını anlayamayacak kadar genel tarihe yabancıdır. Lisenin ilk devresinde bunları söyleyen bir öğrenci Tarih dersinden mutlaka sıfır alacaktır; ancak Müderris, Darülfünun kürsüsüne sahip bir kişi olarak bu belirlemeleri rahatlıkla yapmıştır. Bütün dünya tarihçilerini ve filologlarını şaşırtacak derecede büyük keşiflere girişmeden önce okul öğrencilerinin bildiği bilgileri öğrense çok daha mantıklı hareket etmiş olacaktır.

Köprülüzade Mehmet Fuat, son olarak bir üniversite hocasının yaptığı bu saçmalıklarla dünya önünde rezil olduğumuzu şu sözleriyle anlatmıştır:

“Harb-i Umumi esnasında gazetelerden birinde Buda’nın Türk olduğuna dair bu Hukuk Tarihi dersleri mahiyetinde ve kıymetinde bir yazı neşrolunmuş ve bunu okuyan bir Alman Profesörü: ‘gazetelerin heyet-i tahririyesinde lise tahsili görmüş adam yok mudur?’ diye sorarak beni fena halde mahcup etmişti. Hukuk Fakültemizdeki bu Hukuk Tarihi notlarını okuyanlar bilemem ki Darülfünunumuz hakkında neler düşüneceklerdir! Lâ-ale-t-ta’yin (gelişigüzel) bir adam aklına geleni belki yazıp söyleyebilir; lâkin Darülfünun müderrisi sıfatına hâiz bir insan, bu Hukuk Tarihi notları gibi mensup olduğu ilim müessesesini bütün medeniyet dünyasına karşı gülünç bir mevkiye düşürecek saçmalar söylemekte serbest değildir ve olmamalıdır.”

Köprülüzade Mehmet Fuat, “Son Münakaşalar Münasebetiyle”⁵⁴ isimli makalesinde Hukuk Tarihi Müderrisinin yazdığı kitabı eleştirmeye devam etmiş ve Müderrisin ileri sürdüğü görüşlerin incelenmesi üzerine Darülfünun tarafından bir heyet toplanmasını istemiştir.

⁵⁴ Köprülüzade Mehmet Fuat, “Son Münakaşalar Münasebetiyle”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 22, 28 Nisan 1927, s. 422-423; Işık, *agt*, s. 292-295.

Köprülü, bu dönemde Doğu'nun Ortaçağı, Batı'nın ise 20. yüzyılı temsil ettiğini ve arada zihniyet, metot farkının olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin Avrupa medeniyetine girebilmesi için her şeyden önce bilimde skolastik düşüncenin mirasından kurtulması ve bugünkü Batı biliminin metotlarını benimsemesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre, artık yeni bilim kurumları ruh ve zihniyet itibarıyla eski medrese öğretiminin etkisinden kurtulmalı; yeni metotlar benimsenmeli ve en iyi şekilde uygulanmalıdır. *"İşte Darülfünunumuzun Hukuk Fakültesi'nde 'Hukuk Tarihi' nâmı altında okutulan garibeleri şiddetli bir surette tenkide kalkışmamız, Darülfünun gibi müstakbel nesle Avrupai ilim zihniyetini ve usulünü telkin vazifesiyle mükellef bir müessesede skolastikin hâlâ, hem de en bozuk bir şekilde yaşadığını gördüğümüz içindi"* diyen yazar, bilimsel bir konu hakkında ortaya atılan bir görüşün "faraziye" (varsayım) dahi sayılabilmesi için birtakım şartların olduğuna dikkat çekmiştir.

Köprülü, ülkede Türkiyat alanında çalışma merakının arttığını, bu alanda çalışanların bir kısmının Avrupa metotlarını samimiyetle takip ettiğini; ancak diğer kısmının Ortaçağ geleneğine bağlı kalarak günün tarih ve dil ile ilgili araştırma metotlarından uzak kalıp basit keşifler yaptıklarını, bu keşifler sonucunda da bütün dünyayı Türk ilân ettiklerini anlatmıştır. Böylesi Arkeoloji ve Filoloji alanlarında en basit bilgilere bile yabancı olan kişilerin Darülfünun dışında kaldıkça gençlik için zararlı olmayacaklarını, ülkenin bilimsel gururunu medeniyet dünyasına karşı küçültemeyeceklerini söylemiş ve Hukuk Tarihi Müderrisinin eski milletlerin tarihinden ve dillerinden tamamıyla habersiz bir kişi olarak Hukuk Fakültesi kürsüsünde bütün dünya âlimlerini yalancı çıkardığını sözlerine eklemiştir.

Köprülü, bu dönemde artık bilimin çeşitli uzmanlık alanlarına ayrıldığını ve her birinin kendisine göre kurulmuş düzeninin ve kurallarının ve bugüne kadar elde edilmiş sonuçlarının olduğunu ifade etmiştir. Bu bilim şubelerinden herhangi birinde uzmanlık kazanmak isteyen bilim insanlarının her şeyden önce bu kuralları, yöntemleri, sonuçları öğrenmesi ve kendi şubesiyle ilgili diğer alanları da çalışması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Eski medeniyetleri inceleyen birisinin hele hele Filoloji ve Tarih çalışıyorsa mutlaka medeniyetlerin dilini öğrenmesi, Filoloji ve Tarih araştırma yöntemlerini iyi bilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre, en büyük uzmanların uzmanlık alanları da sınırlıdır; kendi alanında araştırmacı olan bir âlim, alanının dışındaki örnek uzmanların başka ispatlanmış fikirlerini kabul etmek zorundadır.

Köprülü, belirli bir birikime sahip olmayan birisinin üç-beş kitap okuyarak sağdan soldan duyduklarıyla tüm âlimlerin çalışmalarını ve emeklerini hiçe sayan fikirler ortaya atamayacağını şu sözlerle tekrar anlatmıştır:

"Eğer Hukuk Tarihi Müderrisi olan zat tarih-i kadîmin herhangi bir şubesinde en ufak, en ehemmiyetsiz bir faraziye (varsayım) serdedebilecek hâiz-i ihtisas olsaydı, yahut lisanîyat sahasında hâiz-i vukuf olmayı şimdiye kadar mütehasıslarına teslim etseydi o zaman vaziyet başka olurdu. Halbuki evvelki makalemizde gösterdiğimiz gibi tesadüfen okuduğu üç beş kitaptan karışık, eskimiş malûmat edinen Türkiyat sahasında hiç vukufi olmayan, Asya Tarihi ve Coğrafyası hakkında Zeki Velidi Bey'in vaktiyle neşrettiği makalelerinden sarâhaten (açıkça) anlaşıldığı gibi roman mahiyetinde eserlere ve şifâhî rivayetlere istinad eden ve bilhassa bugünkü İlmî usullere tamamıyla bigâne (ilgisiz) bulunan bir adam kalkıyor Filoloji ve Tarih usullerine tamamen mugayir (başka türlü) çocukça iştikâklar (türetmeler) ve istidlâllerle (deliller göstererek sonuç çıkarılmayla) tetkikat-ı ilmiyenin bugünkü neticesine taban tabana zıt hükümler çıkardığını iddia edebiliyor ve bunu büyük bir keşif olarak ilân ediyor. Bunun ilimle, faraziye ile, usulle hiçbir alakası yoktur. Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Filoloji, Jeoloji mütehasıslarından mürekkep olarak Darülfünun tarafından teşkilini talep ettiğim heyet, katıyetle Hukuk Tarihi Müderrisi tarafından ileri sürülen şeylerin hiçbir zaman ilmî bir faraziye mahiyetinde bile olamayacağını teyit edecektir."

Esasen böyle bir heyet teşkilini talep etmeliğim Hukuk Tarihi Müderrisinin iddialarına ciddiyet isnât ettiğimden münbaîs (ileri gelen) değil sadece hâiz olduğu Müderris sıfatından mütevellittir. Darülfünun haricinde olsaydı bu cins şeylere karşı gülmekle iktifa edebilirdik; halbuki şimdi Darülfünundan skolastik zihniyeti kaldırmak ve asrî ilim usullerini ikâme etmek meselesi gibi ağır ve mesuliyetli bir mesele muvâcehesinde bulunuyoruz..."

Anlaşıldığı üzere "1933 Reformu" öncesi Darülfünuna yöneltilen eleştirilerin benzerlerini Köprülüzade Mehmet Fuat, *Hayat Mecmuası*'nda yayımladığı iki makalesinde tek bir örnekle,

Hukuk Fakültesi'ndeki Türk Hukuk Tarihi Müderrisinin sergilediği özelliklerle okuyucularına 1927 yılında sunmuştur.⁵⁵

Ziyaeddin Fahri'nin ve Köprülü'nün Darülfünundan beklentileri şu noktalarda özetlenebilir:

- Darülfünun, inkılaplarla uyum içerisinde olmalıdır ve ülkede Cumhuriyet değerlerinin yerleşmesine ve kültür seviyesinin yükselmesine hizmet etmelidir.
- Medrese zihniyetinden ve skolastik düşüncenin dar kalıplarından uzak, gerçekçi, tecrübeye ve bilimsel görüşe dayanan bir eğitim-öğretim sistemi Darülfünunun amacı olmalıdır.
- Fakülte programları çağdaş eğitim anlayışına göre düzenlenmelidir. Ders müfredatı ve ders kitapları Ortaçağ zihniyetinden kurtarılarak yeni, çağdaş yöntemlere uygun olarak hazırlanmalıdır. Her ders için disiplinlerarası iş birliği sağlanmalıdır. Batıyı ileri yapan değerler çok iyi kavranmalıdır.

Darülfünun hocalarından bazılarının tarih öğretiminde varsayımlardan hareket ettiği görülmektedir. Halbuki öğrenciler geçmiş hakkında belgelerle çalışan tarihçilerle aynı düşünceleri taşımamalıdır. Tarih öğretim metotları ve çalışma materyalleri bilimsel tarih araştırmalarıyla paralellik göstermelidir.

- Darülfünun hocaları alanlarında çok iyi donanıma sahip olmalı ve alanlarındaki bilimsel çalışmaların takipçisi olmalıdırlar. Yayınlar bilimsel değer taşımamalıdır ve öğrenciler bu yayınlarla eğitilmelidir. Darülfünun bünyesinde bu yayınları kontrol edecek sistemler oluşturulmalıdır.

Kültür ve medeniyet tarihi konularını işlemekle birlikte “*tarih anlayışı*”, “*tarih biliminin metodu*” konularında ortak bir şuur oluşturmayı hedefleyen *Hayat Mecmuası* yazarları arasında, “*Darülfünunda tarihî araştırmaların ve tarih öğretiminin önemi*” üzerinde duran isimler Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Köprülüzade Mehmet Fuat olmuştur:

▪ Yazarlara göre bütün sosyal disiplinler tarihle iş birliği içerisinde çalışmalıdır. Tarih, insanlığın zaman ve mekân itibarıyla geçirdiği gelişmeleri inceleyen disiplindir. Geçmişten ders alınmasını sağlayan tarih disiplini bu özelliğiyle her yeni sistemin sağlam temellere oturtulmasını, insanlık hayatının yeniden canlandırılmasını amaçlamaktadır. Örneğin yeni Devlet'in yeni hukuk sistemi ancak iyi bir hukuk öğretimi ile yerleşecektir; iyi bir hukuk öğretimi de Tarih, Felsefe, Sosyoloji disiplinleriyle iş birliği yapılarak sağlanacaktır.

▪ Millî tarihimizin aydınlatılması için Darülfünunun bütün fakültelerinde toplumsal kurumların tarihini ayrı ayrı inceleyen kürsüler kurulmalıdır: *Hukuk Tarihi, İktisat Tarihi, Medeniyet Tarihi...* gibi.

▪ İyi bir tarihçi kendi alanına hâkim olmakla birlikte yardımcı disiplinlerden de faydalanmalıdır. Tarihî araştırmalarda çağdaş, bilimsel yöntemler takip edilmelidir.⁵⁶

“*Tarih anlayışı ve tarih biliminin metodu*” ile ilgili *Hayat Mecmuası*'nda tartışılan diğer düşünceler şunlardır:

⁵⁵ 1933 Reformuyla, Darülfünun Hocaları büyük ölçüde elenmiştir. 151 kişiden yalnız 59'u yeni Üniversiteye alınmıştır. Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2006)*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2006, s. 359.

⁵⁶ Günümüzdeki *tarih yazım şekli*, olayları belgelere dayalı, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, objektif olarak inceleyen “*bilimsel tarih*”tir. Tarih araştırmalarında faydalanılan bilim dalları şunlardır: *Felsefe, Coğrafya, Sosyoloji, Kronoloji, Arkeoloji (Kazı Bilimi), Paleografya (Yazı Bilimi), Epigrafya (Kitabeler Bilimi), Filoloji (Dil Bilimi), Diplomatik (Siyaset Bilimi), Nüvizmatik- Mesukat (Para Bilimi), Antropoloji (İrk Bilimi), Etnografya, Heraldik (Arma Bilimi), Sigilografya (Mühür Bilimi), Teoloji (Din Bilimi), Geneoloji (Şecere), Sanat Tarihi, İktisat, Onomastik (Yer Adları Bilimi)*. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s. 5-16.

Mustafa Şekip Tunç, Köprülüzade Mehmet Fuat'ı hedef alarak *tarih disiplinine* ilişkin şu eleştirileri yapmıştır:⁵⁷

• 19. yüzyıldaki gelişmelerden tarih disiplini de nasibini almıştır ve bu alanda pek çok âlim yetişmiştir. Ortaçağ bilgileri ile gerçek hayatın uyuşmadığının anlaşılması üzerine tarih de farklı bir boyut kazanmıştır. Fen bilimlerindeki gelişmeler ve metotlar tarihî araştırmalara yön vermiştir. İnsanların geçmişlerine merak sarmaları tarihe olan ilgiyi artırmıştır.

Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler tarihe sığınanlardan çok seyyahların eseridir; Ortaçağı kapatan ve aydınlanma dönemini açan sebep, geçmişi araştırmak değil; Doğu ile temasa geçmek olmuştur. Bu nedenle hayat tarihî öğretiler üzerine kurulamaz. Tarih, bizlere geçmişimizi tanıtmalı ve sırlarımızı çözmemize yardımcı olmalıdır.

- Tarih disiplininin asıl amacı geçmişe yönelik özelemlerimize ve kuruntularımıza merhem olmak olmalıdır. Romantikler bunun en güzel örneğidir; o kadar ileri gitmişlerdi ki “*şu anı*” ihmal etmişlerdir. Oysaki tarih, fetva vermek yerine geleceğin hazırlanması için günün değerlendirilmesine yardımcı olmalıdır.
- Yeni tarih anlayışı, geçmişi kusurları ve güzellikleri ile bir bütün halinde ele almaktadır. Böylece şimdiki zamana sınıksız sarılmak eğilimini güçlendirmektedir.
- Tarih artık *nakilcilik* olarak algılanmamalıdır. Tarihi yönlendirmek insanların ihtiyacıdır. Geçmiş ve gelecek hangi bakış açısıyla incelenirse ona göre şekillenir. Bunun için yeni tarih anlayışı, geleneği bırakarak hür düşüncelerin ışığında insanlığa rehberlik etmelidir.

Türk İnkılabının yeni gerçekleştirildiği, geçmiş ile günün karşı karşıya kaldığı bu dönemde Türk aydınları akılcı yöntemlerin takipçisi olmalıdır. *Tarihperestliğin*, tarih tahakkümünün şimdiki zamana müdahalesi zararlı sonuçlar doğuracaktır.

• Tarih ile Felsefe disiplinleri hayat için el ele vermelidir ve birbirlerine destek olmalıdır. Bilgileri düşünceyle yoğurarak hayatın hizmetine sunan Felsefe disiplini, bu bilgileri biriktirerek günümüze kadar taşıyan Tarih disiplinine ruh ve yön verecektir. Tarih, kendine has bir ruha sahiptir; kuru bir fikriyatçılıkla anlaşılabilir.⁵⁸

• İlkel toplumlar daha çok içgüdülerle ve hislerle hareket ederler. İlerleme fikri ise akıl ile olur; çünkü zihin devamlı hareket halindedir. İlerlemenin üç şartı vardır: “*Hayat maddî, manevî, zihnî şartları iyileştirmek arzusuyla anlam kazanacaktır; tarihî tecrübeyi anlamak isteyenler ne fikirlerinden ne de olaylardan değil, bunu yaşayan toplum psikolojisinden, hayat görüşünden hareket etmelidir. Tarih bir topluma mensup, bir dönemde yaşayan insanların ortak fikirlerinin görünümüdür ve tarihi yapan adamlar bu ortak fikirlere tercüman olabilenlerdir.*”

Tarih felsefesi, tarihî gerçeklerin anlaşılmasını sağlayacaktır ki insan ruhuna en uygun olan şey “*gerçek*”tir; gerçek insanı yaşatır, batıl ise öldürür. İnsanlık nasıl sürekli bir ilerleme kaydediyorsa tarih felsefesi de buna bağlı olarak yeni anlayışlar ve metotlar üretmelidir.

⁵⁷ Mustafa Şekip Tunç, “Tarih Karşısında Münevver”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 5, 30 Aralık 1926, s. 86-88; Mustafa Şekip Tunç, “Yine Tarih Karşısında”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 11, 10 Şubat 1927, s. 203-204; Mustafa Şekip Tunç, “Terakki Meselesi ve Zamanımızın Buhranı”, *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 23, 5 Mayıs 1927, s. 444-446; Işık, *agt*, s. 295-296.

⁵⁸ Mustafa Şekip, bu düşünceleriyle *Tarih Felsefesinin* tanımını vermiştir: “*Tarih, sadece geçmişteki siyasî olayların yekunu olmayıp geçmişte insanı ilgilendiren her şey (siyasî, iktisadî, sosyal, kültürel, hukuk, sanat, mimarî, eğitim)dir. Tarih felsefesi ise tarihî hadiseleri zaman ve mekân zinciri içerisinde tespit edip değerlendirmek yerine, tarihin felsefî problemler açısından bir yorumunu yapmakta, tarihî hadiselerin seyrinde hangi kanunların ve illetlerin hâkim olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Tarih felsefesi ‘niçin ve nasıl oldu?’ sorularının cevaplarını araştırırken tarihî hadiselerin ve insan cemiyetlerinin ana unsuru ve mihveri olan insanı esas alır.*” Bkz. Öztürk, *age*, s. 4-6.

Köprülüzade Mehmet Fuat, Mustafa Şekip'in tüm bu eleştirel yorumlarına cevaben şu bilgileri vermiştir:⁵⁹

- Tarih, 19. yüzyılda büyük bir gelişme göstermiştir. Önceki dönemde, *vakanüvislik* anlayışından *müverrihliğe* (*tarihçiliğe*) geçilememiştir. Milliyetçilik akımlarının etkisi ve müspet bilim metotlarının gelişmesiyle tarih disiplini bilimselleşmiştir. Ülkede, bugün bir grup tarihî geçmişi kurumların korunması şeklinde algılamaktadır; diğer bir grup ise geçmişi tamamen inkâr etme yoluna gitmektedir. Bu durum çok üzücüdür.

- Bir ülkede tarih anlayışının ilerlemesi için bilim seviyesi yüksek, özgür ortamlar oluşturulmalıdır. Bu nedenle Çinliler ve Japonlar birçok alanda ileride oldukları halde tarih alanında iyi âlimler yetiştirememişlerdir. Sırpların ve Yunanlıların bile tarih anlayışları bizimkinden daha iyidir. Mustafa Şekip Bey'in iddia ettiği gibi "*tarihî tahakküm*" bizde yoktur. Tarih, "*nakilci*" ve "*fetvacı*" bir *gelenekçilik* değildir. Tarihçiler arasında birkaç istisna dışında *inkılâpçı* anlayışları kuranlar çoğunluktadır.

Köprülü'ye göre *Tarih* ve *Sosyoloji* disiplinleri sosyal problemler hakkında asla hüküm vermezler; olayları dönemlerinin şartlarına göre değerlendirirler. Tarihin çalışma metodu ise; geçmişi sebepleri ve sonuçlarıyla kaydetmektir. Bilime ve uzmanlaşmaya verilen önem, demokrasiye verilen değerle orantılıdır. *Tarih, gelişmeleri sebepleriyle açıklaması bakımından milletlerin manevî mirasıdır; yeni demokratik Türk Devleti'nin de en sağlam bir hazinesidir.*

Prof. H. Baker, tarih anlayışı ve metoduyla ilgili şu bilgileri sunmuştur:⁶⁰

- Tarihî olgulara yaklaşım biçimi I. Dünya Savaşı sonrası değişmiştir. Tarihçilik objektiflikten çıkarak sübjektif bir özellik kazanmıştır. Genç tarihçiler artık *siyasî tarihe* ilgi duymaktadır ve tarihî olaylardan çok sebepleri tartışılmaya başlanmıştır. Tarihçiler belgeler yayımlayarak kronolojik sırayla olaylar zincirini incelemek yerine, *pragmatik bir bakış açısıyla* kendi milletlerinin lehinde olacak yorumlar yapmaktadırlar.

Dönemin öznel anlayışı sanat eserlerine de özellikle *tarihî romanlara* yansımaktadır. Halk ise siyaseti ve olayları bu eserlerden ya da gazete sütunlarından takip etmektedir. Eski vakanüvislerin görevini üstlenmiş olan gazeteler ise tarihî şuuru yok etmektedir. Gazeteciler, olayları çarpıtarak bir tür "*edebiyat mitolojisi*" yapmaktadırlar.

Bu durumun önlenmesi tarihçilerin *objektif, gerçeklere dayalı* araştırmalar yapmalarına bağlıdır.

- Her devlet, her toplum kendine has bir tarih şekli oluşturur. Bu şekiller insanlara miras kalmaz; ihtiyaçlara ve yaşam felsefelerine göre kururlar.

Hayat Mecmuası yazarlarının tarih bilimine ve tarih öğretimine ilişkin sundukları tüm bu değerlendirmelerin ortak bir noktayı işaret ettiği açıktır: "*Objektif ve gerçeğe dayalı tarih bilimi*" ve "*modern teknik ve metotlara, çağın gereklerine dayalı; aynı zamanda millî şuuru geliştirici tarih öğretimi; pragmatist tarih anlayışı*".

⁵⁹ Köprülüzade Mehmet Fuat, "Münevver Karşısında Tarih", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 7, 13 Ocak 1927, s. 122; Işık, *agt*, s. 296-297.

⁶⁰ H. Baker, "Tarihî Şuurda Tebdil", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 18, 31 Mart 1927, s. 355-357; Işık, *agt*, s. 297.

Sonuç

Modern ve millî devletlerin kurulma ve gelişme süreçlerinde “gerçeklerin ortaya çıkarılmasına yarayan” tarih, toplumların gücüyle eşdeğer görülmüştür. *Tarih hazinesi ve hazinenin anlatımı, tarih öğretimi* zengin milletler güçlü sayılmış; tarihî mirasa sahip çıkmakla birlikte yeni ideolojilerin aktarımında tarih biliminin aracılığı oldukça önemsenmiştir. Bu süreçte yeni değerlere ve çağdaş ihtiyaçlara göre şekil alan tarihçilik anlayışları tarihçileri de dolayısıyla eğitimcileri de etkilemiştir. Sonuç itibarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte “modernleştirme projesini” takip eden lider olarak Mustafa Kemal Atatürk de bu modern çağın gereğine uygun, kendine has, yeni bir tarih anlayışı inşa etmiştir.

Atatürk, eksik ve hatalı gördüğü eski tarih anlayışını değiştirmek ve doğru bir tarih yaklaşımını getirmek, Türklerin sınırını belirleyip, Türklüğü haksız iddialardan kurtarmak maksatlarıyla “*Türk Tarih Tezini*” geliştirilmesini, tarih çalışmalarının hız kazanmasını emretmiştir. Kendisi de tüm çalışmaların, araştırmacıların, yeni fikirlerin, konferans ve derslerin yakından takipçisi olmuştur. Türk kimliğinin inşasında “*millî tarih bilinci*” Atatürk ve yönetici kadro tarafından güvenilir bir araç olarak görülmüştür. Türk İnkılâbının korunması ve yeni değerlerin toplumda yerleşmesi noktasında “*İnkılâp Tarihi*” öğretimine de ayrı bir önem verilmiştir. Öğretim programlarında ve müfredatta yapılan yeni düzenlemeler, halka yönelik takip edilen kültürel faaliyetler “*millî şuurun sağlanması*”, “*çağdaş medeniyetin yakalanarak daha da ileriye gidebilecek, güçlü bir kültür meydana getirilmesi*” hedeflerine hizmet için gerçekleştirilmiştir. Sadece tarih disiplini değil; sosyal bilimlerin neredeyse her disiplini Türk İnkılâbının Atatürk ilkeleriyle bütünleşerek bir sistem haline dönüştürülmesinde hizmete sunulmuştur.

Türk İnkılâbını desteklemek ve devlete toplumsal ve kültürel dönüşüm çabalarında fikirler sunarak yardımcı olmak; gençlere bilimi, sanatı, yeni hayatı sevdirmek maksatlarıyla çıktığını ilan eden *Hayat Mecmuası*'nın “tarih bilimi, tarih anlayışı, tarih felsefesi, tarih öğretimi, tarih ders kitapları ve içerikleri, tarihçilerin nitelikleri” konularında da yönetici kadroya henüz çalışmalar başlatılmadan önce rehberlik ettiği anlaşılmaktadır. *Mehmet Emin (Erişirgil), Avni (Başman), Köprülüzade Mehmet Fuat, Zeki Mesut (Alsan), Mustafa Şekip (Tunç), Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)* gibi önemli isimlerin imzasını taşıyan, geniş bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz yazılardan çıkaracağımız tarihsel sonuç şudur: “*Tarih, yeni ideolojiye ve millî bilincin inşasına hizmet etse de bu sorumluluğu tarihsel gerçeklikten ve bilimsellikten ayrılmadan gerçekleştirilmelidir.*”

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı-Cumhuriyet Arşivi, Ankara.

Cumhuriyet Arşivi, Belge: 030.18.01.02/ 53.24.14.

Cumhuriyet Arşivi, Belge: 030.18.01.02/ 51.3.6.

Cumhuriyet Arşivi, Belge: 030.10.213.445.9.

2. Resmî Yayınlar

T.C. Resmî Gazete

Resmî Gazete, 6 Haziran 1933, S.: 2420, s. 2635.

Resmî Gazete, 22 Nisan 1942, S.: 5090, s. 2729.

3. Hayat Mecmuası'ndan Seçilen Makaleler

ALSAN, Zeki Mesut, "İçtimaî Nizam", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 14, 3 Mart 1927, s. 274-275.

ALSAN, Zeki Mesut, "İçtimaî Nizam: Asrî Devlet Telakkisi", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 16, 17 Mart 1927, s. 313-314.

BAKER, H., "Tarihî Şuurda Tebdil", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 18, 31 Mart 1927, s. 355-357.

BAŞMAN, Avni, "İlim ve İnkılâp", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 3, 16 Aralık 1926, s. 41-42.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, "Manevî İnzibat ve Yeni Nesil", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 2, 9 Aralık 1926, s. 21-22.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, "İnkılâp ve Hayat Hakkında Telâkki", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 4, 23 Aralık 1926, s. 61-62.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, "Kuvvetli Münevver Zümre Nasıl Yetişir?", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 6, 6 Ocak 1927, s. 101-102.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, "Memleketimizin Hususi Vaziyeti", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 7, 13 Ocak 1927, s. 121.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, "İnkılâbımızı Tanıttırmak Hususunda Vazifelerimiz", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 24, 12 Mayıs 1927, s. 461-462.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, "Hukuk, İçtimaîyyat ve Felsefe", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 14, 3 Mart 1927, s. 265-266.

KÖPRÜLÜZADE MEHMET FUAT, "Münevver Karşısında Tarih", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 7, 13 Ocak 1927, s. 122.

KÖPRÜLÜZADE MEHMET FUAT, "İnkılâba Karşı Vazifelerimiz", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 10, 3 Şubat 1927, s. 181-182.

KÖPRÜLÜZADE MEHMET FUAT, "İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinde Okutulan Türk Hukuk Tarihi Dersleri", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 19, 7 Nisan 1927, s. 377-378.

KÖPRÜLÜZADE MEHMET FUAT, "Son Münakaşalar Münasebetiyle", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 22, 28 Nisan 1927, s. 422-423.

KÖPRÜLÜZADE MEHMET FUAT, "İnkılâp Terbiyesi", *Hayat Mecmuası*, C.: 2, S.: 29, 16 Haziran 1927, s. 41-42.

TUNÇ, Mustafa Şekip, "Tarih Karşısında Münevver", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 5, 30 Aralık 1926, s. 86-88.

TUNÇ, Mustafa Şekip, "Yine Tarih Karşısında", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 11, 10 Şubat 1927, s. 203-204.

TUNÇ, Mustafa Şekip, "Terakki Meselesi ve Zamanımızın Buhranı", *Hayat Mecmuası*, C.: 1, S.: 23, 5 Mayıs 1927, s. 444-446.

4. Araştırmalar

AFET İNAN, Ayşe, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2006)*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2006.

ARDIÇ, Ebru ve Fahri KILIÇ, "Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Öğretim Materyalleri: Tarih ve Yurt Bilgisi Dersleri", *Turkish History Education Journal (TUHED)*, C.: 6, S.: 2, 2017, s. 363-382.

ARI, Kemal, "Tarih Yazımında İdeolojiler, Mitler ve Önyargılar (İzmir'in Kurtuluşu, Yüzbaşı Şerafettin ve Üçüncü Kılıç Üzerinden Bir Durum Saptaması)", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu-Bildiriler (18-20 Mart 2010)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011, s. 849-863.

ATA, Bahri, "Tarih Öğretiminin Tarihi (1869-1922 Dönemi)", *Türkiye'de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı*, Editör: İ. H. Demircioğlu ve E. Demircioğlu, PegemA Akademi, Ankara 2017, s.1-28.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018.

Atatürkçülük (Birinci Kitap)- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Hazırlayan: Genel Kurmay Başkanlığı, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, İstanbul 1984.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1945.

AYSAL, Necdet, "Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 241-263.

BERKTAY, Halil, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yay., İstanbul 1983.

BOZKURT, Gülnihal, "Hukuk İnkılâbı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II* içinde, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s. 73-96.

BURKE, Peter, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Çeviren: Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

CEVDET KERİM, *Türk İstiklâl Harbi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1926.

CEVDET KERİM, *Türk İstiklâl Mücadelesi Konferansları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

COLLINGWOOD, R. G., *Tarih Tasarımı*, Çeviren: Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007.

EKİNCİKLİ, Mustafa ve Yasemin IŞIK, "Ebedî Şeften Millî Şefe Kimlik İnşası; Yeni Nesil Yetiştirme Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Theory and Practice in Education- Science, Experience and Knowledge*, Editors: Nevide Akpınar Dellal, S. Koch,

- W. Stankowski, (Contemporary Educational Research Association), Lambert Academic Publishing LAP, Düsseldorf 2019, December-ISBN: 978-620-0-44130-0, s. 266-290.
- GÜLEÇ, İsmail, “Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.: 41, 2012, s. 560-561.
- GÜNALTAY, Şemsettin, “Türk Tarih Tezi”, *Bellekten*, C.: 2, S.: 7-8, 1938, s. 346-352.
- GÜNALTAY, Şemsettin, “Atatürk’ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hâtırâ”, *Bellekten*, C.: 3, S.: 10, Nisan 1939, s. 272-274.
- İŞİK, Yasemin, *Hayat Mecmuası’nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930)*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- İŞİK, Yasemin, “Hayat Mecmuası”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)* içinde, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2009, C.: 1, s. 258-260.
- İŞİK, Yasemin, “Hayat Mecmuası Çerçevesinde Türk İnkılâbının Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C.: 7, S.: 3, 2020, s. 76-130.
- İĞDEMİR, Uluğ, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1973.
- İNALCIK, Halil, “Modern Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar”, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yay., Ankara 2009, s. 289-310.
- İNCEDAYI, Cevdet Kerim, “Türk İstiklâl Mücadelesi Konferansları”, Yayına Hazırlayan: Hüsamettin Ünsal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.: 7, S.: 21, Temmuz 1991, s. 639-690/ C.: 8, S.: 22, Kasım 1991, s. 183-231/ C.: 8, S.: 23, Mart 1992, s. 643-681.
- İNCEDAYI, Cevdet Kerim, *İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)*, Yayına Hazırlayan: Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- KAFADAR, Osman, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.
- KÖKEN, Nevzat, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, “Bir Hâtırâ”, *Bellekten*, C.: 3, S.: 10, Nisan 1939, s. 277-279.
- KURAN, Ercüment, “Milli Tarih Görüşümüz”, *Türk Kültürü*, S.: 85, Kasım 1969, s. 15-17.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998.
- ORAL, Mustafa, “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1933)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.: 7, S.: 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 321-333.
- ORTAYLI, İlber, “Kurumların Tarihçisi Henri Pirenne Hakkında”, *Henri Pirenne, Ortaçağ Kentleri*, İletişim Yay., İstanbul 2011, s. 1-10.
- ÖRNEK, Cangül, “Soğuk Savaş Dönemi Tarihçiliği ve Türk-İslam Sentezi Perspektifi”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler* içinde, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 91-116.
- ÖZCAN, Ahmet, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2011.
- ÖZÇELİK, İsmail, Mehmet Alparğu ve Nuri Yavuz, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gündüz Eğitim Yayınları, Ankara 2001.

- ÖZLEM, Doğan, *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.
- ÖZLEM, Doğan, *Tarih Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZODAŞIK, Mustafa, *Yeni Nesil*, Tablet Kitabevi, Konya 2006.
- ÖZTEKE, Fahri, “Tarihçiliğimizin Kurumsallaşması ve Bir Kültür Milliyetçisi Ahmed Zeki Velidi Togan”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C.: 13, S.: 25, Kış 2018, s. 165-194.
- ÖZTEKE, Fahri, “Türk Yükseköğretiminin Rasyonalist Evrimi ve Darü'l-Fünun'da Görev Yapmış Yabancı Uyraklı Bilginler”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.: 11, S.: 22, Nisan 2019, s. 231-251.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Tarih Felsefesi*, Fırat Üniversitesi Yayını, Elâzığ 1999.
- ÖZYURT, Cevat, “Türkiye’de Eğitim İdeolojisi ve Kimlik İnşası”, *Eğitime Bakış Dergisi*, S.: 26, 2013, s. 9-12.
- SARAY, Mehmet, “Atatürk ve Türk Tarihi”, *Türk Kültürü*, C.: 22, S.: 249, Ocak 1984, s. 1-18.
- SHAW, Stanford J. ve Ezel Kural SHAW, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye-2 (Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975)*, Çeviren: Mehmet Harmancı, E Yay., İstanbul 2006.
- SİVRİOĞLU, Ulaş Töre, “Arkeolojiden Antropolojiye Türk Tarih Tezi”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler* içinde, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 15-42.
- SÜSLÜ, Azmi, “Atatürk ve Tarih”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998, s. 133-154.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, “İkinci Birleşim Birinci Oturum’da Yapılan Konuşma”, *Olağanüstü Türk Dil Kurultayı 1951*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1954.
- Tarih IV-Türkiye Cumhuriyeti Ders Kitabı*. Haz.: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası, İstanbul 1931.
- TURAN, Refik, “Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s. 99-185.
- TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.
- TURAN, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2016.
- Türk Dili- Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, 33, 1938.
- TÜRK, İbrahim Caner, *Osmanlı Devleti'nde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2013.
- TÜRK, İbrahim Caner, “Mustafa Kemal Atatürk ve Tarih Eğitimi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y.: 9, S.: 27, Eylül 2016, s. 423-450.
- Türkiye’de Tarih Eğitimi*, Editör: Ahmet Şimşek, PegemA Akademi, Ankara 2017.
- Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler*, Editör: Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2020.
- Türk Tarihinin Ana Hatları*. Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

- ULUSKAN, Seda Bayındır, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 2001.
- VURGUN, Ahmet, *Millî Tarih Nedir?*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016.
- VURGUN, Ahmet, "Türk Kültürü Dergisinde Tarih Eğitimi Tartışmaları (1963-1978)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.: 3, S.: 6, 2021, s. 487-500.

Summary

The discipline of history, which is important for every society and every nation, in order to interpret and analyze the social structure, social events and social change correctly, to gain and maintain national consciousness, to make the right planning for the future, to have its deserved place in the civilized world, has also been one of the priority areas of work for Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the new Republic of Turkey. Atatürk meticulously focused on the studies in the fields of “*language and history*” as a moral support for the modernization and development of Turkey in the Early Republican Period. Atatürk, who revealed his personality with the aim of taking our nation and the world from an erroneous and unfair understanding of history to a new and correct understanding of history, personally directed “*the establishment of the Turkish History Investigation Committee and the development of the Turkish History Thesis, the preparation of publications and textbooks suitable for this thesis, the conversion of the Turkish History Investigation Committee into the Turkish History Investigation Society after the dissolution of the Turkish Hearths and its establishment as the Turkish Historical Society, the achievement of important results by holding the Turkish History Congresses*” with the aim of making his nation spiritual-cultural independence after political independence.

In order to raise the new generation of the Republic in the light of the feeling of trust provided by the Turkish Revolution to the Turkish Nation and the national consciousness, the “curriculum” has also undergone a new arrangement. “*The new understanding of history and history teaching*” has been the most reliable tool in ensuring that children, young people, and people return to their own selves within the framework of national history consciousness. Early Republican Period Journalism has been a follower and supporter of all these efforts. *Hayat Mecmuası* (1926-1930), published as a think, philosophy, science, literature and art journal, aiming to bring the mentality and culture of modern civilization to the country by mixing it with national values, transforming the youth and society through mentality, and explaining the Turkish Revolution to the whole World, became one of the most important publications of the period with its rich writer staff and content, pragmatist philosophy and statist policy.

Approaching education from a broad perspective, *Hayat Mecmuası* pioneered the organization of the new education and training system with “scientific, rational, contemporary and pragmatic” methods; in this context, it devoted a place to very important articles on “*history teaching*” in his columns. The names who wrote in *Mecmua* on the understanding of history and history teaching are as follows: *Mehmet Emin (Erişirgil)*, *Avni (Başman)*, *Köprülüzade Mehmet Fuat*, *Zeki Mesut (Alsan)*, *Mustafa Şekip (Tunç)*, *Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)*. The topics of discussion that emerged are: “*The importance and method of history as a discipline, the transfer of the new ideology-political education, the development of national consciousness, the explanation of the Turkish Revolution, the quality of history education in higher education.*”

In the study, it is tried to summarize the understanding of history and the quality of the education system in the Early Republican Period in the context of all these discussion topics in *Hayat Mecmuası*.

